

PÕHJALA TÄHISTEL

SISUKORD:

Eduskunna härra esimehele	Yrjö Schildt
Kahekümne aasta eest	Karl Talpak
Üksuse meeleolu raport	Rain Rebas
Proloog Vabaduspäevaks 1962	Ivar Grünthal
Eversti Eino J. I. Kuusela	Elmar Kirotar
Päev piiril. Romaanikatke	Arved Viirlaid
Nad langesid meie eest	Veikko Halme
Miljonite mäng	Rain Rebas
Kolm „Kodutee“ numbrit	R. K.
Read harvnevad. Leiniant Lembit Vahtre	
Tervituskõne	Valev Uibopuu
Üht-teist JR 200 Sõprusühingu tegevusest Rootsis	Martin Juhkam
Toronto Soomepoiste Klubi tegevusest 1962. a.	Voldemar Siimon

Kaas ja illustratsioonid: Olev Mikiver

„Põhjala tähistel“ 7 — 1963

Väljaandjad: Soomepoiste Klubi Torontos,
JR 200 Sõprusühing Stokholmis,
JR 200 Koondus Göteborgis

Toimetuse Kanadas — Johannes Vihma, Arved
Viirlaid
Rootsis — Martin Juhkam, Raimond Kolk ja
Rain Rebas
Aadress: Valbergavägen 77, Barkarby
Tel. 36 53 60

Toimetuse sekretär: Hannes Oja
Aadress: 186 Cleveland St., Toronto 7, Ont.
Tel. HU. 1-5316

Talitus Kanadas — Paul Toomsalu
30 Chestnut Cres., Scarborough, Ont.
Tel. AM. 7-6071

Stokholmis — JR 200 Sõprusühing
Box 405, Stockholm 1
Posti jooksev arve 65 11 09

Göteborgis — JR 200 Koondis Göteborgis
c/o E. Odraks
Aftongatan 11, Göteborg N. Tel. 46 77 58

Ergon-Type, Toronto

— E. Glen Litho —

PÕHJALA TÄHISTEL

Nr. 7

1963

Karjala kaebus

EDUSKUNNA HÄRRA ESIMEHELE

Kui saksa armee aastal 1941 alustas sõjategevust N. Liidu vastu, oli nende operatsioonide tulemuseks, et endised iseseisvad riigid, Eesti, Läti ja Leedu, kes olid erisuguse rahvahääletuse põhjal liidetud N. Liiduga, üsna varsti okupeeriti saksa võiduka armee poolt.

Juba sõja algul tuli ilmsiks, et rahvahääletus nimetatud kolmes maas polnud ilmselt toimunud täiesti rahvasuveräänseis tingimusi, kuna sakslaste tungides endistesse Balti riikidesse toimus neis kõigis relvastatud ülestõus N. Liidu armee vastu. Säärane liikumine oli tugevaim Eestis. Selle maa relvastatud ülestõusu ulatust ja jõudu tunnistasid saksa väeosad eriti suureks. Soomes võeti teade Eesti okupeerimisest saksa armee poolt vastu suure rahuldusega, sest üldine lootus Soomes, ja loomulikult veelgi suuremal määral Eestis, oli, et uus Eesti iseseisvusaeg koidab ja et hoolimata aastasadu kestnud vastuoludest olid nüüd Saksamaa ja Eesti teineteist leidnud võitluses ühise vaenlase vastu, vaenlase, kelle heanaaberlikkuse eesti rahvas oli viimse hetkeni uskunud. Soome ja eesti rahvas ootas tookord, et võidukas Saksamaa oleks kõige esimese sammuna avaldanud teadaande kolme Balti maa iseseisvuse taastamisest. Kuid seda ei juhtunud. Ja ei ole juhtunud seniajani, kuigi

selleks oleks juba ülim aeg. Eesti vabaduse säilimine oleks just praegusel hetkel Soomele tähtsamaid küsimusi. Kui nüüd võidult võidule sammuv N. Liidu armee saab Eesti oma valdusse, siis on see saatusliku tähtsusega Soome strateegilisele seisundile. See on fakt, mida igaüks mõistab. Kui nüüd eestlased suurimal hulgal on haaranud relvad oma maa kaitseks, peaks nende võitlusmoraali igati toetama, kuna see on sõjas tähtsaim tegur. Selleks, et võida teha oma parimat, peaksid eesti sõdurid saama teada, et nad võitlevad oma maa vabaduse, iseseisvuse ja tuleviku eest, sest n.n. Uus-Euroopat võib ehitada ainult rahvaste võrdõiguse alusel, mitte mõnel muul põhimõttel. Selle teadmise annab eestlastele vaid ja ainuüksi see, et nende maa iseseisvust tunnustatakse. Ka oma huvides peaks Soome katsuma jõudu mõõda mõju avaldada, et säärane tunnustamine teoks saaks. See võiks olla Soome välispoliitikale tähtis reaalne ja moraalne siht. Kuid nähtavasti nii ei mõtelda, sest mingit avaldust ega isegi tagasihoidlikku palvet selles asjas pole Saksamaale esitatud. Vähemalt pole soome rahva eduskunnale teatatud, et midagi säärast oleks sündinud.

Ja siiski tohiks arvata — kui arvestada, kui määratu pikal rindel me võtame osa sõjast ja missuguste hädavajalike toorainetega me varustame oma kaassõdijat — et meie soovidele meie vennasrahva vabaduse suhtes osutatakse mingisugust väärtust. Valitsus peaks julgema seda üritada. Missugused kavatsused on Saksamaal vallutatud Eestis selle maa maaomandiõiguse, kaubanduse, rahanduse ja tööstuse korraldamiseks, see ei ole meile vennasrahvana ükskõik, sest just see kõik loob aluse iseseisvale Eestile. Ongi kummaline, kuidas meie valitsus on kogu sõja vältel suhtunud Eestisse ja selle iseseisvusesse. Vihjaksin vaid seoses sellega Eesti saatkonna maja kasutamise küsimusele Helsingis ja sellele, kui tõrjuvalt on suhtutud siia saabunud eesti pagulaste probleemidesse, muust kõnelemata.

Meie juhtivate valitsusliikmete ja ka eduskunna suhtumist Eestisse tuleb hukka mõista selle loiduse pärast, mida on osutatud meie hõimurahva iseseisvuse suhtes. Eredaima pildi saame meie suhtumisest Eestisse siis, kui meenutame, kuidas meie maal mõni kord on süüdistatud meiega ennevanasti valitsuslikult ühte kuulunud Rootsit külmuses ja ükskõiksuses meie vastu, vaatamata sellele, et see maa riigina ja selle rahvas üksikisikutena ja ühiskonnana on meid aidanud meie raskustes suurimal määral ja igasugusel viisil, kuid meie omalt poolt ei ole riigina teatavasti avaldanud mitte soovigi vastavas paigas meie vennasrahva Eesti huvides, vaid meie vabal maal on katsutud panna üldine asjalik arutlus Eesti olukorrast tsensuuri alla.

Need uudised, mis nüüd õige vaikselt on esinenud meie ajakirjanduses, kinnitavad, et meil ei ole Eesti suhtes mingit muudatust oodata, vaatamata sellele, et meie vennasrahvas on võimsalt astunud võitlusse maale tungijate vastu. Endine kord kestab ja noorsugu, keda oleks vaja oma maa kaitseks või tööle omal maal, viiakse — ilmselt sunniviisil — mujale. Sellele lisaks on kavatsusel muid sääraseid samme, mis solvavad eesti rahvustunnet.

Kõik see ei mõju hästi Eesti meeleolule. Niiviisi käitudes ohustatakse sügavasti eestlaste võitlusmoraali ja Eesti kaitset ja sellega Soome sõjalist seisundit.

Kuna olukord kõige ülaltoodu põhjal on eriti kriitiline ja selleks, et ükski hääl Soome parlamendis tõuseks vennasmaa Eesti huvides, siis palun Riigipäeva korra § 31 punkt 1 põhjal Härra Esimehe vahendusel võida esitada valitsusele vastavalt liikmele reserveeritud vastuse saamise õigusega järgmine küsimus:

Kas ja millal on valitsus teinud avaldusi Berliinile Eesti iseseisvuse taastamiseks, ja kui veel ei ole, siis kas kavatseb ja mida kavatseb valitsus selles suhtes ette võtta, või arvab valitsus, et Eesti iseseisvus ei ole Soome seisukohalt tähelepanu vääriv küsimus?

Helsingis, 18. aprillil 1944

YRJÖ SCHILDT,

Soome eduskunna riigikaitse komisjoni esimees.

Sideüksus

taktikalisel

õppusel

KAHEKÜMNE AASTA EEST

KARL TALPAK

„Issand halasta,“ hüüatas ehmunud kalurinaaine, pillas kartulikorvi ja pistis jooksa küla poole, kui nägi õhtuvidevikus 13 meest, igal kummaski käes kohver, küürus ja hanerivis põllu äärt mööda kuivenduskraavi põhjas mere poole hiilivat. Veel tund aega konutamist põõsaste varjus pimeduse saabumiseni. Siis paadimehe komando peale kohvrimeeste kiiratakk paadi juurde. „On see siis mõni paat, see ju seamoll!“ hüüatas keegi. Ei sellel olnud ahtri- ega vöörtekki, oli vaid lihtne ja aus, suur lahtine kaluripaati, keskel pisike mootoripops ja kaks paari tullisid aerudele. Merel aga kruvis laineid vihane aprillikuu tuul.

Esialgu võtsid kohvrid üksi kõik ruumi paadis. Küllap paadimees viskas mõne neist üle parda merre, sest pikema pakkimise järele suutis ta paadis ruumi teha ka meestele. Siis tuli aga alarm: rannast teatati, et kaugemalt läheneb saksa sõdureist rannavalve-patrull. Kõik kui üks uih! paadist välja ja jälle põõsaste alla varju. Kui patrull oli majja sooja läinud, käivitati mootor. Selle müra pani kõik kohkuma ja pilgud pöördusid mitte kaugel asuva vahimaja suunas. Kuuldus nagu oleks selle pisikesel põrgulise hobujõudude arvule üks null taha juurde lisatud. Võib-olla olid mõned mootoripoldid lahti, võib-olla olid meie kuulmenahad kõrvus sel ööl liiga hellad, võib-olla mõlemad. Paadiga küll kõik korras ei olnud, sest paadimees kükitas kogu öö merel mootori kõrval, õlipudel käes, ja valas järjest lonksude kaupa õli sisse ühest mootoriaugust, millel ei näinud põhja olevat. (Pilet paadile maksis mul kümne kuu palga suuruse summa, mille sõbrad kodus kokku kogusid.)

Väljasõit sadamasuust läbi murdlainete õnnestus väheste kastmisega. Kurssi otsima hakates leiti aga, et keegi meist oli alarmi kiiruses ja pimeduses hüpanud paadi põhjas lebaval merekompassil klaasi sisse. Saatuse tahtel leidis paadis mees, kellel tuli taskust välja pisikene „suunto“ kompass ja see mees asus tüürikäsi juurde. Kompass oli aga vana ja fosforimärgid nõrgad. Selle ajaga, kui asimuut kompassilt pilkases pimeduses välja veeritud, olid lained visanud paadi poolpõiki. Leidis parem viis kursi hoidmiseks: tuul oli poolpõiki tagant. Roolimehel tuli hoida pea näoga tuule suunas ja hoida paat kursil Helsingi peale nii, et tuul tagant mõlema kõrva peale tundus sama tugevana. „Lase ikka vasaku kõrva peale enam tuult, et me Leningradi ei satuks,“ õpetati. Seda oleks pidanud tegema, sest maabusime järgmisel päeval Helsingist paarkümmend kilomeetrit ida pool asuval Pirtti saarel.

Sidemehed

liini

vedamas

Ärge aga, sõbrad, nüüd selle „kõrva- ja kompassi“-meetodiga hakake proovima Ameerikasse sõitu! Unenägusid ja imesid on ikka püütud seletada. Ka teab igaüks, kes paadiga merd sõitnud, et igat tõsisemat lainet tuleb paadikäilaga võtta isemoodi, kord poolpõiki, kord otse sisse sõites. Iga niisuguse manöövri järel tuleb paat jälle kiirelt kursile pöörata. Nii et hea kompass peaks ikkagi paadis olema.

Sellisel vingerdamise peale vaatamata saime kasta tublisti. Pooled meist, need, kelle vahekorrad Neptuniga ei olnud head, loksusid paadi põhjas vees. Neist keegi siiski ära ei uppunud, sest kui vesi jooksis paadis ühest otsast teise, said nad vahepeal õhku. Jalulolijatest jätkus ainult kaheks vahetuseks pumbamehi. Nii me siis üle jõudsimme — soome silda ehitama. Igal paaditäl muidugi omamoodi seiklused. Aga nagu teate, ei tulnud sellest soome silla ehitamisest seekord suurt välja. Kive oli, aga lupja oli vähe. Transpordiraskused muidugi.

*

Mis meid aga Soomes üllatas ja rõõmustas, oli see, et meid nii palju oli kokku tulnud. Ning kõik ühes mõttes ja meeles. Mõtlen armeesse ja mereväkke astunud. Kõik priima poisid. Ärgu nüüd hakatagu kellegi peale näpuga näitama! Kui mõni meist vahel õelaks saigi, siis oli ta seal õelaks tehtud. Meid tuli kokku noori ja vanu, kogemustega ja algajaid sõjamehi. Vanusevahe ei tähendanud midagi. Oma eluaastailt oleksin võinud paljudele neist 16—18-aastastele isaks olla. Kuid mul oli kerge nendega vestelda võrdsuse alusel. Tundsin end nende seltsis kodus olevat. Meid kõiki liitsid seal ühised mured ja ka — ühine kasvatus kodunt. Ajal, kus maad ja rahvad murravad pead oma noorteprobleemi juures, mõistame alles õieti eesti kodu ja kooli kõrget kasvatuslikku väärtust, nagu see oli 22 aastat tagasi. Meie kodu, kool ja küpse ühiskond oli sügavalt läbi imbunud teadlikust distsipliinist, mitte pimedast sundimisest. Töökus ja usinus oli üldine arusaam. Kehaline töö oli au sees. Ülekõige aga oli otsimine küpse inimese järgi: humanistlikult valgustatud ja väiklustest vaba, iseseisva mõtlemisega ning vastutustundega Eesti riigi kodaniku vormimiseks.

Eesti kodu ja kool on alati tundnud vastutust noorte kasvatajana. Meile oli tundmatu see moodne kasvatusprintsiip, mille loosungiks on: „vaba inimese saamiseks on vaja noort lasta end välja elada ohjeldamatult, teda mitte keelata, lasta teda toimida omapead“. Nonsens! Kust omandab tulevane kodanik väärikust, iseloomu distsipliini ja sisemist kultuuri, kui keegi temale neist ei kõnele, neid temaga ei harjuta kasvuaas. Üks generatsioon sellist valitsevat vabamõtlemist ja noorteprobleem on sellel rahval saanud permanentseks, seda ei lahenda enam keegi, sest ei leidu enam inimese kasvatajaid. See rahvas läheb lohisedes sinna, kuhu aeg teed näitab. Meil oli kodus paljugi head, mida võiks seada eeskujuks teistele noorteprobleemiga maadlejale. Koolimajad, võimald, spordiseltside, NMKÜ, Ülemaalse E. Noorsooühingu, Kaitseliidu, skautide, haridusseltside, maanoorte ja m.t. organisatsioonide ruumid olid hilis-

õhtuni noortele avatud, kus käis vilgas haridus- ja kehakultuuritöö. Igal noorel oli, kuhu minna. Ja kõikjal leidis juhte. Ärge unustage ka mitte meie suuri laulupidusid!

Nüüd on Eestis kooli- ja järelkoolikasvatus teises äärmuses — valekristuse teenistuses. Tunneme suurimat muret seal praegu üles kasvava generatsiooni pärast. Meie ainuke lootus selles on eesti kodu. Homme vabanevas Eestis olgu meie esimeseks mureks heade ja õigete kasvatajate leidmine, kes algaks oma tööd sealt, kus lõpetasime 1940. aastal. Sest siis tuli Eestist mehi, tõelisi mehi külluses.

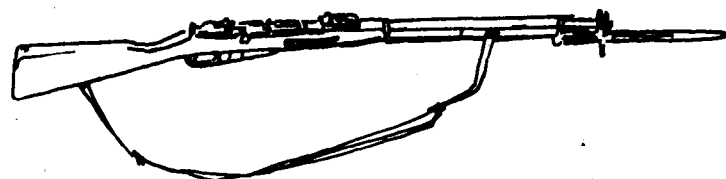
*

Kaugel siis on see homme, vabanemise homme? Palju neid miljoneid oligi, kes seda ootavad? Sõda? — Ameerikas oli hiljuti harjutustel lennukilt kogemata aatom-pommi alla kukkunud. Pommi sütikul oli seitsmekordne kaitsepolitide süsteem, et see kogemata ei kärgataks. Niipalju kui meie teame tänapäeva sõjast, näib peale sellist sõda mõlemal poolel tõenäoliselt küllalt tegemist olevat, et oma maad uuesti koloniseerida, ilma et pruugiks teise juurde seda otsima minna. Kiussab arvama, et peale niisugust sõda koloniseerivad hiinlased Venemaa, lõuna-ameeriklased P.-Ameerika ja araablast Euroopa, nagu Nostradamus seda araablaste osas ennustavat. Paljude arvates olevatki hiinahirm see, mis venelased vaos hoiab. Kahju, et sellest on hakatud hilja aru saama ja palju enne käest ära antud, näiteks meie maa. Mul oli kord sõber, kes teataval tunnil alustas laulu „Kord käib Eesti piir vastu Hiina müüri“. Ei ole seda sõpra kaua enam kohanud. Ega tea, võib-olla tuleb tõesti kord Hiina kandist abi?

Vabas maailmas on küllalt neidki, kes on magnetiseeritud sõnast „ärastaliniseerimine“ ja usuvad, et N. Liidus läheb kõik iseenesest liberaalsemaks ja paremaks ning et vabanemine tuleb selle läbi. Lihtsameelsus! Juba sõna ise on venelaste endi leiutus sellest ajast, kui N. Liidus nähti ära eelmise kurnamissüsteemi jõuetust ning see asendati uue ja ajakohasema kurnamissüsteemiga. See sõna on nüüd nende sise- ja välispoliitiline ratsahobu. Diktatuuri liberaalsemaks muutumine eeldab elustandardi tõusu. Aga see ei taha tõusta N. Liidus. N. Eestis on aineiline ja vaimne elustandard endiselt tunduvalt madalam kui 22 aastat tagasi vabas Eestis. Nõukogude võimud maadlevad veel tänapäeval kogu oma jõu ja vihaga selle iseseisvusaegse Eesti kummituse vastu, ega saa seda majast välja. Kuni tänaseni on neil kõigi mjanduslike saavutuste võrdlusmõõdupuiks suus iseseisvusaegsed saavutused, viimaseid seejuures suure innuga vähemaks valetades. Kui Eesti oleks olnud vaba edasi, kas siis seal oleks keegi tänapäeval enam tulnud mõttele kannustada rahvast edasipüüdmisele aina veel 1939. aasta taset meelde tuletades?

Peale kurnamissüsteemide ümbervahetamise tähendab sõna „ärastaliniseerimine“ veel võimumeeste ümbervahetamist N. Liidus ja see on kõik. Teised rahvad ägavad seal endiselt teorjuse all. Kui on vaja, siis toimitakse nii, nagu seda tehti venelaste poolt Ungaris. Juute ei lasta välja rännata Iisraeli. Vanemaid inimesi ei lasta välja omaste juurde. Eestis aetakse endiselt taga ja seatakse seina äärde inimesi, kes 22 aastat tagasi põgenesid ja end peitsid stalinliku tooruse eest. Või ehk jõuab „ärastaliniseerimine“ kord nendenigi — kui nad kord peale surma rehabiliseeritakse?

Ei, abi ei tule ka mitte „ärastaliniseerimisest“. Ennem soovime N. Liidu noortele rohkelt jazzi ja massiliselt närimiskummi, mis nad isadega tülli ajaks. See tähendab: meie soovime, et elustandard seal tõesti kiiremini tõuseks, mis inimesed ka seal ära hellitaks; et nad ehitaksid palju klaasmaju, mille purunemisele mõtlemine nad juba sõja ees kokkuma paneks. Et siis teised ka kergemini hingata saaksid ja Eesti võib-olla ka iseseisvuse tagasi saaks. Õpetage siis neile relvade mahamonteerimist, et nad saaksid oma elustandardit tõstma hakata!

ÜKSUSE MEELEOLU RAPORT

03. 02. 1944.

HÄRRA EVERSTILUUTNANTTI.

Vastavalt Teie poolt antud korraldusele teatan Soomes asuvate eesti vabatahtlike üldistest meeleoludest järgmist:

Meie paljukannatanud kodumaad on tabanud viimastel päevadel uued rasked sündmused. Nõukogude punaväe osadel on õnnestunud tungida Eesti piirideni ja ületada need. Maa on antud hetkel ilma oma rahva sõjaliste jõudude kaitseta.

Arvestades seda, et Eesti sattumine bolshevike kätte on ühtlasi raskeks kaotuseks ka Soomele, on mehed igal hetkel valmis tagasi minema Eestisse, et seal võidelda oma kodumaa eest soome sõjaväe osana soome ülemjuhatusel all.

Sellel sammul oleks sõjalise tähtsuse kõrval ajal, kus iga üksik mees on kallisk ja väärtuslik, määratu moraalne mõju. Ühtlasi on võitlus kodumaa pinna kaitsemiseks meie kui eestlaste pühim kohus.

Eriti tähtsad on praegusel hetkel küsimused:

1. Et meie vabatahtlike üksused Soomes ühendatakse ja formeeritakse ühiseks väeosaks, mida on tarviduse korral võimalik kiiresti lahingusse paisata.
2. Et Soome valitsus praegustel erakorralistel aegadel osutaks kaitset ja abi meie lähematele omastele Eestis, astudes läheneva hädaohu puhul samme nende õigeaegse evakueerimise teostamiseks Soome.

18. Divisioonan Koulutuskeskuksen Valistusupseeri

(Allkri)

Vänrikki R. Rebas

IVAR GRUNTHAL

PROLOOG VABADUSPÄEVAKS 1962

Kui väikerahva hiiglastel on nõrkend kael ja õlad, siis suurenevad kääbustel koos muredega võlad.

Üks osa härjapõlvlastest teeb sääred läände, lõuna. Koit mahaajätud Maarjale toob mürgitatud õuna.

Sel päeval ristab vabadus öö tulles musti halge, jääb virvatuleks igatsus külm nagu Lumivalge.

Ja neil, kel mere taga maal on osaks põlvpekkus, lööb rinna ette uuesti just muinasjutu rikkus.

Need, kellel süda rasva läind, paks kasuk elu nahaks, on võõrsil oma hinged müünd ning tunded moondand rahaks.

Kes verehurmast okaste näeb rooside ekstaasi teeb Põhjatähe teemandiks ja löikab kirstu klaasi.

Suur minevik saab elavaks kui vagajutt. Prints Urmas teab ette: kadund vabadus on ainult varjusurmas.

EVERSTI EINO J. I. KUUSELA

Kui sügisel 1943 eesti vabatahtlike arv Soomes hakkas õigustama nende koondamist põhimõtteliselt omaette õppekeskusesse ja sedakaudu omaette väeosas (milena oli — olenevalt soomepoiste lõplikust ürvust — mõeldud kas rügement või brigaad), peeti endastmõistetavaks, et kumnagi ülemaks määratakse üks neist kolmest soome ohvitserist, kes olid käinud Eesti Kõrgemas Sõjakoolis ja kellelt seega rõis oodata eestlaste võimalikult täielikku nõistmist nii keeleliselt kui ka mentaali-eedilt. Need kolm ohvitseri olid tookord-

sed everstiluutnandid E. Kuusela, V. Savonen ja M. Ropponen. Neljanda kandidaadina oli kõne all Soome Kõrgema Sõjakooli lõpetanud eesti kolonel Artur Sinka, kuid tema poolt endale võetud eriuksannet — hoida Eesti Omakaitstes koos nii palju meeskonda kui iganes võimalik just Soomes loodavale juhtide kaadrile — peeti tähtsamaks kui ta ületulekut Soome. Sellel seisukohal oli vastaval sondeerimisel kõigepealt kol. Sinka ise. Mis puutub ev.luutn. Matti Ropposesse, siis oli tema Päämaja valveosakonna ülema abi, hil-

jem sama osakonna ülem. Ja kuna demokraatlikus Soomes on valveosakonna (milles allakirjutanu teenis) peamiseks ülesandeks hoolitseda väeosade võitlusmoraali eest, juhtides Peastaabi tähelepanu alaliselt ja vahetult üksustes märgatud puudustele (toitlustuse, varustuse, kohtlemise ja üldse igal mõeldaval alal), siis on heameel konstateerida, et Eesti jäägrillikumisse a. 1941–1944 Soomes oli ühel või teisel viisil lülitatud kõik neli Eesti või Soome Kõrgemas Sõjakoolis käinud vennasrahva ohvitseri.)*

Seoses eelmisega — ajapuudusel kahjuks ilma asjaomase eelnõusolekuta — tahaksin siin tsiteerida tõlgitult lõiku ühest ev. Kuusela isiklikust tagasivaatest nende aegadele. „Olen õnnelik,“ seisab seal, „et mul avanes võimalus eesti vabatahtlikele osutatud teenetega tasuda minule Eestis antud head kooli ja sel viisil avaldada tänu oma rohketele sõpradele, unustamata sõpradele, kes olid osutanud minule headust nende kodumaal.“ Ja edasi: „Ka tänan ma oma saatust selle eest, et mind valiti täitma ülesannet, mille sihiks oli aidata kaasa ette valmistada Eestile uut vabadust, uut iseseisvust ja uut tulevikku.“

Eestis saadud kooli kohta võib märkida, et Kõrgemas Sõjakoolis saavutas tookordne kapten Kuusela ms. E. V. sõjaministri auhinna diplomitöö eest teemal „Lahing-tegevus metsas“, kuigi kpt. Kuusela oli oma põhi- või õigemini eriväljaõppelt kahurvälane ja teenis enne määramist E. V. Kõrgemas Sõjakooli patareiiülemana ja viimati pataljoniülemana Soome 3-ndas rannakaitse rügemendis.

Enne ohvitseri elukutse valimist oli ta õppursõdur, väikesel viisil (nagu hiljem Taavetis suurel viisil) „konspiraator“, ja kaitseliitlane. Novembris 1918, seega 18-aastase keskkooli õpilasena, asutas ta Vammelhoel n.n. „tuletõrje üksuse“, mis muutus parajal momendil Kaitseliidu üksuseks ja mille valitud pealikuks oli teadagi Kuusela. Kui aga punakaart aasta vahetusel oli okupeerinud kõnesoleva rajooni, siirdus Kuusela läbi rinde Antreasse, kus astus 2. Karjala rügementi, milles määrati „konekiväärimeheks“ ja poolteist kuud hiljem „kk-joukkue“ ülemaks. Vabastati

alaealisuse tõttu teenistusest sügisel 1918 ja valiti jalamaid tagasi Vammelhoel KL pealikuks, hiljem oma kodukoha, Uusikirkko Ranna KL pealikuks. Lõpetas enne sundsõjaväeteenistust (kus tõusis kersantti'ks) KL Päälystökoulu kursuse ja oli ka väeteenistuse ja kadetikooli ajavahemikul KL pealikuks, seekord Kiuruveel.

Talvesõda tabas nüüd juba kindralstaabi major Kuusela Sõjaministeeriumi varustusosakonnas, kuhu ta oli määratud a. 1934 Kindralstaabi (YE) mobilisatsiooniosakonnast. Viimases teenis ta peale Eesti Kõrgema Sõjakooli lõpetamist a. 1930. Talvesõja esimesel päeval määrati ta kiirelt siseministeeriumi, sealse tsiviilkaitse korraldusosakonna ülemaks, kuid juba 10 päeva hiljem 23. diviisi staabiülemaks ja nädal hiljem omakorda Tagalavägede staabi korraldusosakonna ülemaks. Need ümberpaigutused kohalt teisele peegeldavad muidugi talvesõjaaegset pinget ja ümberpaigutatava juba tol ajal tunnustatud organiseerimisvõimet.

Pärast Talvesõda läkitati Kuusela uuesti sõjaministeeriumi, reorganiseerima Soomes (nagu meilgi Eestis) kehtinud territoriaalset kaitsesüsteemi vastavalt uuele olukorrale. Määrati seejärel tagasi siseministeeriumi, endisele tsiviilkaitse korraldusosakonna ülemaks kohale, millel teenides ühendati everstiluutnantiks.

Kaks nädalat enne Jatkusõja algust määrati ta Tagavaravägede õhukaitseosakonna ülemaks ja Jatkusõja algul — Päämaja õhukaitseosakonna ülemaks, kust ta oktoobris 1941, tänu Soome tookordsele relvaedule, määrati Ida-Karjala Sõjaväe valitsuse staabiülemaks. Sel vastutusrikkal kohal sai ta olla kuni aprillini 1943, mil saksa sõjaõnn idas hakkas radikaalselt näitama pööret pahemuse poole ja Soomelgi tuli sellest teha omad järeldused. Selles olukorras määrati Kuusela esiteks JR 35 ülemaks abiks ja viis kuud hiljem III/JR 56 ülemaks. Sellelt kohalt tuligi ta 13. 12. 43 JKK 26-sse, s.o. eestlaste koollituskeskuse ülemaks Taavetis, milline kujundati ülemjuhataja päevakäsuga 9. 2. 44 ümber JR 200-ks, ev.luutn. Kuuselaga rügüli kohal.

*) Valveosakonna „kaksikvend“, Päämaja teadeteosakond, mille ülemaks oli ev.luutn. Hallamaa ja millise kahe ühiseks ülemaks oli hästi tuntud ev. Aladar Paasonen, võimaldas muide nii Eesti saadik Varmale kui nii mõnelegi otsesele „soomepoisile“ vajalikku mitteametlikku sidepidamist okupeeritud kodumaaga.

Eversti Kuusela rügemendi paraadi vastu võtmas. Assisteerib major J. Peiker

Kuidas ja millise eduga ev. Kuusela tegutses neil kahel eestlastele ja soomlastele ühte viisi tähtsal kohal, seda teab enamik soomepoisse omaenda kogemustest; teised võivad sellest saada teatava ettekujutuse näit. kpt. Talpaku kirjutisest „Põhjala Tähistel“ nr. 1, 1956.

Selles on näit. märgitud, et „ka granaadiheite kompanii ja relvad oli kol. Kuusela suutnud hankida, enne veel kui rügement teoks sai“. See on üks näide ev. Kuusela suurest energiast, ettenägelikkusest ja, nagu öeldud, organiseerimisvõimest, mis läbib kogu ta teenistuskäigu punase joonena algusest lõpuni. Seejuures pole saladuseks, et ev. Kuuselale osutusid praktiliste ülesannete täitmisel soodustuseks ta mugavad iseloomumomadused,

nagu huumoriküllus ja üldse ta silmapaistev talent ülemaid ja alamaid õigesti kohelda, ja selle tagajärjel nii teenistuses kui ka väljaspool seda aastate jooksul tekkinud isiklikud head sidemed.

Ta oli, või oli olnud, väljaspool teenistust juhtivalt tegev enam kui kümnes üldtuntud organisatsioonis, nende hulgas Soome Sõjateaduslik Selts, kus ta kapteni aukraadist alates oli pidevalt seltsi sekretäriks, samal ajal kui seltsi kauaaegseks esimeheks oli kindral E. Heinrichs, marsal Mannerheimi staabiülem ja pärastine järglane. Viimases omasid soomepoisid niiviisi ev. Kuusela kaudu Päämajas ühe kõige mõjukama „anonüümse“ sõbra, mille kinnituseks meenutame, et kui soomepoisid pühadeks 1943 pöördusid ülemju-

Eversti Kuusela õppusi jälgimas

hataja poole õnnesoovitelegrammiga, saabus sellele samal teel vastus ja teatava üllatusena õnnesoovitelegramm ka staabi-ülemalt.

Kui sellest hoolimata koguni ev. Kuusela mõnikord ei õnnestunud lahendada kõiki küsimusi või üksikasju vastavalt ta oma või soomepoiste soovidele, näit. kasvõi soomepoolsete koolitajate küsimuses, siis oli see endastmõistetavalt tingitud eelpool juba märgitud sõjalukorrast, milles vormiliselt tagalasse loetaval koolituskeskusel paratamatult tuli leppida sellega, mis, nagu öeldi, rindelt „üle jääb“. Just selles küsimuses lausub ev. Kuusela oma eelmainitud tagasivaates sõnasõnalalt järgmist: „Tämän ja monet tässä mainitsemattomat vaikeudet korvasi minulle vapaaehtoisten reippaus, korkea sivistystaso, hyvä moraali, palvelusalttius, halu oppia ja valmistautua täyttämään paikkansa Eestinmaansa, minullekin rakkaan, ehkä kutsuessa heidät suuriin tehtäviin.“

Kõnelustel ühistest mälestustest on allakirjutatule muide jäänud mulje, et erilise kurbusega näikse ev. Kuusela tänapäevani suhtuvat kohutavasse plahvatusõnnetusesse Jalkalas 17. 4. 44, — võib-olla sellepärast, et tal isiklikult polnud selles

ei otseselt ega kaudselt vähimatki „süüd“. Jalkala õppelaager allus mitte JR 200-le, vaid kohapealsele 18. diviisile, ja tegelikult sattusid JR 200 mõlemad pataljonid esmakordselt ühte kohta ja kokku alles 8. 7. 44 Lihaniemi lõigus Viipuri all, peale vahepeal peetud metsikuid kaitselahinguid Karjala Kannasel, kuni rügement paigutati 16. 7. 44 Viipuri alt Vuoksela, Noisniemi ja Kiviniemi lõikudesse Vuokse rindel.

Väljaarvatud see ümberpaigutus, olid ev. Kuusela kavatsused oma rügemendiga hoopis teised. Kõigepealt soovis ta viia lõpule käigusoleva väljaõppe ja sellejärel lahendada eriväljaõppe laiendamise küsimuse veelgi suuremale arvule. Igal juhul aga oli ette nähtud juuni kuu teiseks pooleks rügemendi koondamine tervikuna Lintula kloostri maastikku IV korpuse reservi, lõplikuks väljaõppeks tervikliku rügemendi koosseisus. Alles pärast seda oleks rügement olnud ev. Kuusela arvates „küps tuleristseteks“. Kuid nendele headele kavatsustele tõmbas jämeda kriipsu N. Liidu sõjajõudude maruline ofensiiv Karjala Kannasel alates 9. 6. 44, milles JR 200 osad paisati olude sunnil üksikult ja eraldi võitlusesse seal, kus nad parajasti

juhtusid olema, ja ainuke hea mälestus, mis on jäänud sellest raskest ajast kõigile, kaasaarvatud ev. Kuusela, on see tõeline kangelaslikkus, millega JR 200 osad seal võitlesid. Ent kaotused ajavahemikul 15. 2.—22. 7. 44 olid kokku kahjuks 8 ohvitseri, 23 allohvitseri ja 239 sõdurit.

Lõpliku kriipsu kõikidele ev. Kuusela järelejäanud headele kavatsustele tõmbas muidugi soomepoiste põhimõtteline seisukoht, mis ilmnis Viipuri all juuli keskel 1944, et nüüd on õige aeg tõtata appi võib-olla viimast võitlust võitlevale kodumaale. Ev. Kuusela ei saanud seda seisukohta pooldada, vaid oli sellele risti vastu juba ainuüksi sellepärast, et niisugune oli tol momendil Päämaja seisukoht, ja soomepoiste teenistuslepingust vabastamine oleks endastmõistetavalt Päämajast, sisuliselt aga tegelikkudest olukordadest ja Eestis tegutseva Rahvuskomitee võimalikkudest soovides. Viimane a'a taotles JR 200 saatmist Eestisse — rügemendina ja relvastatult — alles juuli lõpul 1944.

Niisuguses olukorras oli rügemendi ülema ilmseks kohuseks säilitada kõigepealt distsipliin ja kord, informeerides ühtlasi Päämaja võimalikult täpselt väeosas valitsevast olukorrast, vooludest ja meeleolust, ja allakirjutatu pole kaugeltki mitte ainuke, kes arvab, et ükski teine küsimusesse tulev ülemus ei oleks olnud suuteline täitma seda rasket ülesannet paremate tulemustega kui ev. Kuusela. Kas võib keegi nimetada ühtegi teist väeosa kogu maailmas, mis oleks teinud läbi kõige selle, mida sai kogeda kangelaslik eesti vabatahtlik rügement JR 200 Soomes ja mille suhted oma omaaegse ülemaga on püsivad läbi aastakümnete niisugustena, nagu seda on suhted ev. Kuusela ja omaaegsete soomepoiste vahel? Võib suurima rahuldusega konstateerida, et on läinud täide just see, mille ev. Kuusela märkis sotilaspastori Topi Tarkka poolt I/JR 200-le annetatud küllalis- ja mälestusraamatusse rügemendi likvideerimise päeval:

„Yhteiset muistot JR 200:n jääkäritiellä v. 1944, Euroopan kohtalosta arpa lyötyessä, eivät koskaan joudu unhoon. Aika kirkastaa ne hävittäen kaiken sen, mikä ei ole oleellista. Mielimme jää vain miehen teko ja sen korkeat motiivit. Rykmentin lakkauttamispäivänä Eino Kuusela, Ev. luutn.“

Vähem kui kuu aega pärast eeltoodud kirjapanekut sattus ev. Kuusela liigese-

reuma tõttu 15 kuuks haiglaravile, mille järel ta asus uuesti tsiviilkaitse korraldusosakonna ja aasta hiljem ülemaalse tsiviilkaitse ülemale kohale. Pool aastat hiljem määrati ta Peastaabi korraldusosakonna ülemaks ja a. 1952 — sõjaväeliseks esindajaks Moskvasse. Sealset nõusolekut tema vastuvõtuks võib tõlgendada ainult kui lugupidamise avaldust nii ev. Kuuselale isiklikult kui ka kangelaslikult võidelnud Soome sõjajõududele.

Neli aastat hiljem määrati ev. Kuusela Põhja-Soome sv. ringkonna ülemaks ja sellelt kohalt läks ta teenistusvanuse alusel juunis 1958 erru omal soovil. Sellest ajast peale on ta, nagu kunagised rooma väepealikud, nautinud peamiselt *otium cum dignitate*, koos oma armsa abikaasa pr. Helmi Kuuselaga, olles ühtlasi jätkuvalt armastatud isaks oma kahele meeldivale tütrele, hambaarst pr. Helmi Eeva Kaarina Purole ja merkonom pr. Kirsti Koivistole, ja kindlasti väga populaarseks vanaisaks oma kolmele lapselapsele. Selle kõrval ei ole ta tänuväärsest kunagi öelnud ära sidemete värskendamisest vanade sõpradega.

Ühel ev. Kuusela külaskäigul Stockholmis ütles vanem ajakirjanik, kel on endal suuri teeneid ühenduses soomepoiste liikumisega: „Kol. Kuusela teened meie ajaloolises jäägriliikumises on nii suured, et oleksid meie tookordsed lootused täitunud, oleks vaba Eesti pikema jututa annetanud temale parima mõisasüdame ja kõrgeima aumärgi. Kuid me pettusime oma lootusis nii saksa natside kui ka lääne-liitlaste otse uskumatu lühinägelikkuse tõttu, kes mõlemad mängisid maha kommunistidele poole vaba Euroopat. Ent just meie ühises õnnetuses on soomepoiste suhted oma omaaegse koolitaja ja ülemaga kujunenud niisugusteks, nagu nad on.“

Paistab, et vanal ajakirjanikul on õigus, ja et Herra Eversti igal juhul hindab näiteks „oma poiste“ perioodilisi küllakutseid kõrgemalt kui mõisasüdameid ja autähti. On kuulda, et seda kirjutades on päevakorral austav küllakutse mitte ainult üle Põhjalahe, vaid koguni „üle loigu“ Uude Maailma. Kõrvaltvaatleja võib sel puhul ainult konstateerida, et „poisid“, kes omal ajal kogunesid üle lahe Soome sõna tõsisem mõttes „oma kulu ja kirjadega“, oskavad nähtavasti ka küpses meheas oma kulusid ja kirju enam kui õigesti suunata.

Kaasvõitlejalikult Elmar Kirotar

LAHINGUD ALGAVAD

KARL PÄRNOJA
PÄEVIKUKATKE

27. augustil 1944

Pataljon on asunud vastupeatungi lähtepositsioonidele.

Pärast vastuollu sattumist sakslastega ja meie vahekorra selginemist oleme uhked oma võidule. Meiegi mehed võtavad omaks „preisliku“ stiili: kompanii ülema juurde jutulesoojaid võtab alul eeskojas vastu sidevaatleja, kes ka ise suurema osa küsimusist ära lahendab. Ainult väga oluliste asjade pärast lubab ta külalisel tagumisse tuppa minna. Selline bürokraatlik asjaajamine muidugi naabritele ei meeldi, ning varsti tühistatakse asjade pärast üldse enam ei tuldagi.

Väga paljud sõjateadlased ja väepealikud on kirjutanud, et kui sõjavägi enesega hakkab kaasa vedama naisi ja lehma, pole see enam lahingukõlbulik ega võitlusvõimeline, vaid võib pigemini kanda röövarmee nime. Seda võime konstateerida ka viimastel päevadel saksa armee juures. Nendega ühes võib tihti näha naisi, enamuses oma kodumaalt evakueerunud venelasi. Milleks neid kasutatakse, seda teavad nad ise kõige paremini. Ei mäleta, et 1941. a. edasitungijad sakslased naisi

ja loomakarju oleksid kaasas vedanud. See on selgeks tunnusemärgiks moraali langemisest miinimumtasemeni.

Pataljoni organiseerib varem määratud punktides kaitset tugikohtadena ja kompaniid teostavad luure eelolevas maastikus ning kaevuvad. Oleme allutatud 87. Jv. diviisile, ülem kindrallieutenant Strachvitz. Diviisi komandopunkt asub koolis.

Vahepeal saab patül korpusest korralduse sideme loomiseks SS võitlusgrupi Wagneriga Vesneri rajoonis. Kindral Wagneri võitlusgrupi koosseisu kuuluvad, lisaks teistele Põhjarindelt siia toodud üksustele, 20. SS diviis (Eesti leegion), 46. SS Rüg. ja osa 47. SS Rüg. Meid tahetakse liita Wagneri koosseisu, kuna oleme ju III/46. SS Rüg. Patülile ei meeldi SS meeste liialdatud viisakus ja ametlik käitumine. Ta suudab neid veenda, et oleme juba rakendatud tegevusse ja kaevunud, asukohas, kus on samasugune vajadus pataljoni järgi. Ta arvamus võetakse kuulda ning pataljon jäetakse endiselt Voldist lääne poole positsioonidele. Diviis allutab pataljoni Oberst Falki rügemendile, kes on lahinguis kannatanud ja kõvasti kokku kuivanud.

87. diviisi (Wehrmachti) ohvitserid on heatahtlikud, sõbralikud, võiks öelda isegi südamlilikud mehed, ja esimesest hetkest peale võime loota head vastastikust koostööd.

On õhtu. Pataljoni ülem koos adjutandiva saavad tagasi rügemendi staabist, andes kohe kompaniide ülematele käsu patüli komandopunkti ilmumiseks. Oleme ootusärevuses.

Kehakas saksa Hauptmann armee II korpuse majandusosakonnast tuleb läbirääkimisi pidama varustuse suhtes. Ta teatab meile, kust ja kui palju üht või teist varustust saame. Eriti rõhutab ta, et peame diviisi intendandile pidevalt ja väsimatult helistama ning peale käima, mis peaks kiirendama tunduvalt asjade käiku. Otseselt ta meile midagi muud ei too kui lubab homme hommikuks anda 14 eraisikut küütimeest pataljoni käsutusse. Külmal kalkuleerides tundub see absurdne, et tsiviilised saadetakse otsesse lahing-

piirkonda, kuid kuna nemandki on eestlased ja ühise asja eest väljas, siis katsume toime tulla.

Homme siis teeme algust pealetungiga! Sellest võtab osa kogu rügement järgmiselt ettenähtud korras: parema tiiva moodustab meie pataljon, puhastades vaenlast metsade ala, kuna saksa relvavendade pataljonid vasemal paralleelselt raudteega annavad Puostvere küla servale idast löögi. Rünna kut toetab suurtükivägi. Kaardile pilku heites näeme, et tegevusala on metsane, soine, teedevaene. Eriti tänuväärne tegevuseks moraalselt heas vormis olevatele meestele, kes saanud koolituse soome raskeis maastikulis tingimustes.

28. augustil 1944

Kompaniid liiguvad kallaletungi lähtealusele. Kell 09.00 luuakse Raja metsavahi juures patüliga side. Meie kallaletungi lähtealus on Joora talust mõnisada meetrit loodes olevas metsaservas. Esijärgus 9. ja 10. kompanii, 9. komp. vasemal, märk — Joora. Paremal julgestusena 11. komp., kes siia toodi Laastikult. Teises järgus 12. komp.

Umbes 09.30 kohtavad luurepatrullid venelaste sideme, kes veavad liine lõuna poole. Sidevannad likvideeritakse.

Kell 10.00 asub pataljon kallaletungi lähtealusele. Õhk on täis elektrilist pinget. Õhus surisevad lennukid, otsides palavikuliselt märke vastase liikumisest ja toimingust. Vastastikune kanonaad on võtnud ähvardava ilme.

Kell 11.00 märgitakse kallaletungi algust kahe mürsuga Joora rajooni. Mürsud lõhkevad läheduses. Ei saa aru, kas on signaal või mitte, kuna mõlemad pooli on hakanud huvitama Joora. 12. komp. „tangi hirmu“ sihtur annab kaks mürsku talu ülahoone pihta ning rünnak algab.

Unustatakse ettevaatus ja kallaletung muutub metsikuks võidujooksuks, nagu kardaks igamees võidu aust ilma jääda. See on esimene moment Soomest saabunud võitlejatega kokku puutuda. Lööki on kiire ja ootamatu. Kel jalad terved, proovib nende väledust jookstes lõuna poole. Vabisedes seisavad ülestõstetud kätega vangid, imetledes tundmatut vastast. Noor vang üritab heita veel käsigranaati vallutajate sekka, kuid see jääb lõhkemata. Nooruk ei aima sõja õigust palet. Kuid õnneks on vallutaja seekord inimlik. Paar lööki kõrvadele on ainult kiireks meeldetuletuseks.

Keldri läheduses on sagimist. Selle ajal töötas kuulipilduja. Mitmekordsele käsule vaatamata ei avata ust. Paar granaati lendab aknast sisse, kust kostub naiste kisa. Uks avatakse ja viisnurka kandvad võitlejad pärivad kangelassurma. Nüüd tuuakse keldrist välja kari eraisikuid, neist osa granaadikildudest kergelt haavatud. Nad seletavad, et olid eile vangistatud ja ootasid täna sõjakohut. Nende hulgas kaks tüdrukut, keda eile nähti hulkumas Voldi rajoonis. Nende jutt tundub olevat kahtlane, ent pole aega ülekuulamiseks. Nad antakse välipolitseile üle, eraisikud lähedased sidumispunkti kaudu tagalasse. Näivad olevat Venemaalt evakueerunud ingerlased.

Äkki kõlab pauk ja sõdur raudristiga nõõpaugus langeb, langeb ühe katusepilust piiluva surmahirmus vaenlase kuulist. Selline seljatagant toime pandud mõrv vihabast võitlejaid nii, et otsustatakse loobuda vangide võtmisest. Küüni ei panda siiski mitte põlema ja tibra jäetakse põõningule. Vahelduseks harutavad poisid aumärke langenud vastase, ühe pataljoni adjutandi rinnast.

Rünnak jätkub. Piki metsanõgu liigutakse Pupastvere küla suunas. Pealetungijad on saavutanud õige ründaja hinge. Metsik jooks ja tagaajamine metsas. Häda sellele, kes jooksus tagaajajaist nõrgem. Langenu läbiotsimine, sõduri keeles „ülekulamine“, toimub imeosavasti ja kiiresti. Pea ilutsevad võidumärkidena võitlejail kaelas püstolkuulipildud, samuti ka püstolid võõl.

Vastane taandub kiiresti Pupastvere suunas, näiliselt kavatsedes soosaarel uut vastupanu organiseerida. Tagaajajad püüavad seda mõtet nurja ajada, kuid vastase suurtükituli sunnib ründajaid siiski hetkeks peatuma.

11. komp. ülem vänr. Lahi koos oma sidevaatlejatega otsustab lühikest peatust kasutada isiklikuks luureks ja pääseb peaaegu märkamatuks külla, tekitades ja süvendades taandujates paanikat.

Pataljon ründab küla läänest otse küla keskaigu. Rünnak õnnestub ja kella 13.00-ks võime Pupastveret lugeda vallutatuks. Vastane taandub kiiresti Sepasaare suunas.

Ründajail on kui tiivad selga kasvanud, mis neid otse lennul edasi kannavad. Ohvitseride hääled väsisid mehi ettevaatusele manitsevast. Senini kogutud energia voolab üle ja seda loobitakse Pupastvere soosaarele. See on kui lumelaviin, mis kord liikuma hakates oma alla matab külasid. Pupastvere matab see laviin küll oma alla, kuid peatatakse siiski suurtükitulega küla lõunaserval.

Meie naabrid vasakul kannavad oma liiga tihedalt koos oleku tõttu ka raskemaid kaotusi ja nende tiib jääb maha, millega nad jäävad ilma küla vallutamise aust.

Päevatöö on seks korra lõpetatud ja 11. komp. asub puhkekaitsele oja joonele

Sepasaarest umbes 900 m põhja poole, et tagada võitlejale segamatut und.

Kuid midagi pole saadud raskusteta. Vänr. Lalli ja Krepp 9. kompaniist ei saa enam kunagi juhtida rünnakuil oma sõdalasi; nad andsid oma kodumaa eest kõige kallima, mida surelik anda võib — oma elu. Esimene lahingupäev on nõudnud võrdlemisi palju kaotusi, langenuid siiski suhteliselt vähe. Haavatute vigastused on enamasti kergele liiki kuuluvad, mis peatse tagasituleku peale mõeldi lubavad ja kurbunud meelt lohutada aitavad. Arst, velskerid ja sanitarid teevad oma parima, et tagasipöördumise lootusi suurendada.

Nad jäävad truuks oma ülesandele ja eetikale, sidudes noort haavatut vangi samasuguse hoole ja armastusega kui iga teist võitlejat. Vang on noor ja kasvult väike, jättes meie mõiste järgi umbes 12-aastase alatoitluse all kannatanud lapse mulje. Ainult silmis väljub hinges põlev tuli. Sidumispunktis annab sünniaastaks 1926, kuid tabamisel teatas, et on 14-aastane. Ta on raskesti haavatud, kuul on läbistanud kõik ühe käe sõrmed, käeluu õlast murdunud, jalgades haavad. Kuid ta ei kaeba, kiristab hambad kokku ja vaikib.

Vangistajail pole südant teda hukata, vaid ta antakse küütimehe hooleks, keda palutakse haavatut maha lasta. Küütimehele na toimiv talumees toob poisi koos teiste haavatutega sidumispunkti ning mainib, et tal pole südant last tappa, kes vaevalt ema nisast on loobunud. Koos teistega saatetakse ta küll edasi, kuid sanitaarrongile enam ei pääse, haavatuid on liiga palju.

Keskööl on meie vahipostid sunnitud kinni pidama relvastatud sõjaväelasi. Selgub, et politseipataljonid 37 ja 38 on saadetud vastupealetungist osa võtma ja tegutsema meie parempoolse naabrina. Omast rahvusest väetüskuste lisandumine tõstab meeolu.

29. augustil 1944

Juba varahommikul liigub pataljon lähenemiskorras edasi kuni Tani tee joonele. Patüli KP on Tani metsavahi talus. Vastane on kaitsel teest mõned sajad meetrid edelas metsa serval. Punavägi on koondanud sellesse lõiku eriti tugeva

suurtüki- ja orelitule, millist siiani pole veel esinenud.

Üritatakse läheneda vastase positsioonidele mitmest küljest, kuid suured kaotused sunnivad kavatsusest loobuma. Vasakul on sakslasedki Tani tee joonele välja jõudnud, kuid peatuvad samuti tugeva tule tõttu. Vastase soomusmasinad liiguvad demonstratiivselt maanteel, kuna meil puuduvad soomustõrjerelvad.

Kuna päevavalgusel ei ole võimalik vallutada Övi II vastase kahurvälise ülekaalu tõttu, siis seda agaramalt tehakse samal ööl retki ja vägivaldset luuret samasse küllasse. Selliste retkede tagajärjeks on Övi II mahajätmise vastase poolt. Arvatavasti ootasid kaitsjad hommikul ülekaalukat pealetungi ning arvasid kasulikumaks lahinguta külast loobuda.

30. augustil 1944

Kallaletung on kavatsatud varahommikul, kuid relvade transpordiolude tõttu pole pataljon veel saanud süüa ning laskemoonast on nappus. Rünnak lükatakse edasi keskpäevale.

Kella 10 ja 11 vahel liigub pataljon lähenemise korras kallaletungi lähtealusele, Nõela külast umbes 1 km loodes asuva magistraalkraavi joonele. Märk — Nõela ja Övi I. Kallaletungi algus kell 13.00. Esijärgus 11. komp., kes teostab rünnaku Nõela ja Övi vahetale maanteele. Nende järel puhastab 12. komp. metsa ja võsa sinna jäänud vastasest. Esijärgu kompaniide maanteele jõudes kell 13.15 tulid vasakult, lõuna poolt Nõela küla, nähtavale sakslaste tankid, liikudes kui toetusseks meie pataljonile Övi I-sse.

II/11. komp. vänr. Vaasi juhtimisel ei peatu üldse lähtealusel Nõela ees, vaid siirdub mööda magistraalkraavi läände Övi I umbes 1,2 km loodes asuva teeristi juurde metsanurka ning ründab sealt kell 13.00 vastase patareid, mis langebki vänr. Vaasile. Patarei torud pööratakse vastase suunas, lastakse mõned lasud moraali tõstmiseks ja vastasele järele segaduse tekitamiseks. Eesti lipp aga tõmmatakse lehvimina küüni katusele.

Jällegi oli pettumus sakslastele: küla vallutatud eestlaste poolt.

Peale Övi I vallutamist siirduvad 11. ja 9. komp. maanteed kaudu „Kämara Antsule“, 10. komp. aga jätkab rünnakut endises suunas Övi I-st otse üle tee lõunasse

kuni Emajõeni. Ka 12. komp. siirdub maanteest lõuna poole metsa puhastama ja rikkalikku sõjasaaki revideerima. Mõned mehed 10. kompaniist isegi ületavad Emajõe, kuna vastaskallas on vaenlasist tühi.

Õhtu eel siirdub pataljon Sepa rajooni puhkama. Mehed on väsinud kolmepäevasest rassimisest, kuid imestavad, miks ei moodustata sillapead teisel pool jõge, et hommikul oleks hõlpsam liikumist jätkata. Kolm kibedat päeva on seljaga. Tartu—Tapa raudtee suunas, peaaegu kuni Voldini tunginud hädaohtlik ja ähvardav kiil on hävitatud ja rinne kuni Emajõeni jälle korda seatud.

*

Esimene lahingperiood on olnud võidukas, see toob relvavendadelt täieliku tunnustuse ja viib meie pataljoni nime sõduri suhu põhjarannikust lõunapiirini. See omakorda tõstab kogu rahva usku vastupanusse ida hädaohu vastu. Kahju ainult, et meid on vähe. Veel mõned sellised lahingud ja meie pataljoni ei eksisteeri enam.

Lisaks vänr. Lalli ja Krepp jääb lahinguväljale ka vänr. Rajasalu, tubli ja võitlustahteline noor ohvitser, kellest hoo-vas mõnusat huumorit ka raskemal hetkil, mis oli eriti tervitav sõdurkonnas optimismi ja võitlusvõime säilitamiseks. Tal polnud kunagi julgusest puudus mingit ettevõtet sooritades, oli see siis metsavennana 1941 või ründajana Tartu all. Sellele mehele polnud tundmatud Karjala Kannase porised kaevikud ja punkrid. Tal polnud puudu sõpradest, kes teda austasid ja kes ta mälestust kalliks peavad.

Vänr. Lalli oli lõpetanud Eesti Sõjakooli aspirantide klassi, kuna kaks viimast said oma sõjalise hariduse Soome sõjakoolis. Koos nende noorte ohvitseridega jätsid oma elu veel 31 sõdurit, kes tulid kodumaale võitlema, kodurahvale vabadust tooma ja kes töid isamaa altarile ohvriks oma elu.

Haavatuid on võrdlemisi palju. Pataljoni kaotused tõusevad kuni 200 meheni. Moodne sõda on raske, eriti oma rohke suurtüki- ja lennuväe poolest, mis teeb ohvrite arvu paratamatult suureks. Rivi- seisjail on ees uued ülesanded. Ent muldavarisenuile kuuluvad meie leinamõtted, mis koonduvad lühikeseks: au langenuile!

PÄEV PIIRIL

ROMAANI KATKE

Kui valvurid töid hommikusöögi — kae-
raputru, kuivikleiba ja kohvi — ei olnud
Renee veel üle pesuruumis saadud vapus-
tusest. Ta ei teadnud kas võtta toit vastu
või mitte. Tal polnud vähimatki isu. Kõik
oli ebareaalne ja ta mõtted segi paisatud
ning valu tekitavad. Kogu kehas pakitses
haigusevimma. Muudatus ta elus, mida
Kyllicki pärast oli püüdnud mängida na-
gu lavatükki, sai alles nüüd reaalsuse piir-
jooned.

„Meid antakse välja!“ kuulis ta üha Sas-
si pingutatud hüüet. Ühe õnnetu inimese
karjatust.

Ta poleks uskunud seda — mitte taolise
ammuunenud unenäo kummitust —,
kui revolvrüüri ühes raskes rusikas po-
leks niiviisi löönud. See oli ehtne venelase
rusikas, julm ja nautides purustav.

Ta teadis nüüd, et triibulise särgiga me-
he nimi oli Aleksander Reola. Talle mee-
nus ka nende kohtumine rohkem kui kolm
aastat tagasi Karjala kannase tõrjelahin-
guis. Imelik, et ta polnud Sassi Helsingis
varemalt kohanud. Kuid ega ta olnud siin
teistegi eestlastega väga tihedates sideme-
tes. Töö tantsustuudios neelas aja.

Nende tutvumine oli toimunud jaanikuu
palavatel päevadel. Issand, kui vähe mä-
letas ta nendest päevadest! Ainult kilde
siit-sealt nagu põletismärke. Aga need
üksikud märgid olid siiski sügavad. Näi-
teks tundis ta veel praegu higest läbi im-
bunud pluusi kleepumist naha külge. Oma
janust tursunud keelt, mis takistas sõnade
loomulikkust selgust. See oli võidujooks
läände rammiva vaenlasega, lahing ja la-
hingust lahtikiskumine, tulevahetus taga-
nemisel ja uutele positsioonidele asumine
tule all. Venelaste hävitus- ja võitluslen-
nukite rünnakud, kahurituli ja tankikiil-
lud haarded. Jäppilä, Terijõe tee. Üle-
käikude hävitamine enese taga põleva
Raivola juures. Vammeljärve peavastupa-
nu positsioon. Kannas kees ja podises na-
gu suur tõrvakatel.

Veel nüüdki ei mõistnud Renee, missu-
guseid ülesandeid nad täitsid punaarmee
suurrünnaku esimeses faasis. Aga nad ole-
vat täitnud need edukalt, saavutades Kar-

Kannase üksused marsil

jala kannase armeegrupi tunnustuse ja
ülemjuhataja kiituse. Jah, soomlased olid
surunud nende käsi nagu kangelastel.
Nende tegevus võimaldanud 10. diviisi
staabi korrapärase evakueerimise ning
päästnud Soome lahe rannikul tegutse-
nud üksused vaenlase haardest. Noored
eesti sõdalased olid võidelnud silmapaist-
valt hästi.

Pardarelvade tuline rahehoog kihutas
üle kiiruga kaevatud positsioonide. Liiva
ja kanarbikku paiskus väikekalibriliste
pommide plahvatustest. Heledate raksa-
tustega sülgasid kaljud tagasi inetult tini-
seva terase. Killud lõikasid õhu narmas-
teks ja raskepataride kauge tümin lük-
kas prahi uuesti hoolimatult kokku kesk-
suvises leitsakus. See oli nagu häälelai-

nete igavene pööris nende pea kohal, mis
pigistas higi kaeluse vahelt välja.

Aga kõige vastikumad olid ikkagi parda-
relvade tolmused ussid, mis looklesid ja
vingerdasid kaevikute kohal. Nende sal-
vamise vastu ei olnud kaitset. Nad õmble-
sid ihu vappuva maaga kokku — tina nõe-
laks, mille taga nüüdina jooksis enese veri.

Ühe niisuguse vingerdava surmaketi
eest hüppas keegi võõras Reneele koos sü-
letäie kanarbikuvartega selga.

„Ku-kuradid, ä-ära tapa-pavad!“ ähkis
ta, püüdes end suruda augu põhjale lähe-
male. Pesa oli nii kitsas, et ta pidi lama-
ma kogu oma hingeldava raskusega Re-
neel. Ainult üks ta saabas mahtus mööda.
Jah, kui nad oleksid pööranud end küljeli,
vast siis. Aga seda Renee ei soovinud.

Teise lämmatava raskuse all hakkas ta
kalkuleerima lennuki kuulipilduja läbi-
löögivõimet — kas võõras on talle ka tõe-
liselt kaitseks, kui lohe tuiskab neist üle.
Ta sõnadeta palves säilis nüüd ainult üks
soov: et kaaslaste aeg-ajalt võpatuv keha
ei lahkuku.

See oli Renee tutvumine Aleksander
Reolaga. Sass oli nende kompaniis uus
mees, saadetud täienduseks. Päeva jooksul
said nad headeks sõpradeks. Sass hoidus
tema lähedusse, nagu olnuks lennurün-
naku ajal koos valatud higi eriliseks si-
demeks. Ta isiksus äratas rasketel hetke-
del vaistlikku usaldust — vana lahingu-
tes küpsenud sõdur. Käitumine rahulik,
pisut hoolimatugi, pilk aina üksi ja nuk-
ker. Oma elutu näoga ei naeratanud ta

kunagi, ainult silmad võisid hakata sädelema. Ja ka silmade ümbrus. See oli ta näost ainus elav osa, elastne ja kurruline rohkest kasutamisest. Ta oli nende uus jaoülem, noorem allohvitser ja rühmaülem k.t. Ainsa aumärgina kandis ta nõopaugus Raudristi pleekinud linti.

Välise omapärana köitis ta juures veel tähelepanu väga suur kiiver, mille tagumise serva külge oli ta ise monteerinud kumera terasplaadi. Kokkurullitud käterätt selle all, tiheda sidemena ümber kaela, tegi ta sõdurikujuks Marsilt.

„Ka-kardan oma p-pea pä-pärast!“ ütles ta ise otsekohele. Ja siis näitas Renee suurt valget armi. See hakkavat kuulide vingumises valutama, nii et riisub mõistuse. Barrikaad ümber kukla olevat endapettekts, et ta ei lüdu rindelt minema.

„Mu p-pea on-on ju kip-p-si täis topi-pi-tud —“

Et kips paisatakse ajude ja luudega segi, seda ta kartvat. Põrutust pidevas uimastavas valus, mida kannab oma peas.

Ja nüüd, aastaid hiljem kesk rahulikku tsiviilelu, mil relvad ja kiivrid olid muutunud unenäoliseks minevikuks, langes revolvi raudne pära Sassi kaitsetule kuklale. Missugune ülekohus! Missugune saatuse iluv jöhkru! Meid antakse välja! — See oli siis tasu ta aastaid kannatatud valu eest.

Jeesuse näoga mees — nii oli teda hüütud. Tema kurva ja maskilise näo pärast. Nii oli teda hüütud ta eelmises üksuses, kõikjal. Nimi kõndis temaga kaasa, nagu valugi — olid mõlemad ees ootamas. Ta ise ei omistanud sellele tähelepanu. Ainult käterätti mähkis ümber kukla.

„Meid antakse välja!“ kuulis Renee üha ähastavat karjatust oma kongis. Nagu vigast lindu pekslemas valguse poole.

Mõned sügisest uimased kärbsed piri-sesid ruumis — üleval lae all, kust valgus käristas end trellide vahelt sisse. Hulk nimesid ja kritseldusi seintel muutus sellest nähtavaks. Missugust mõttetust olid eelkäijad jätnud enesest maha — nagu kärbsed mustust visatud üle seinte. Tühja joosnud hingede eluraamat. Kuivale tõmmatud kala, õngekonks läbi lõpuste, jätab oma rabelemise ja hingetu visklemisega liivale niisuguseid jälgi.

Sass, Aleksander Reola, Jeesuse näoga mees. Mees, kes päästis ta elu. Mitte seal augus, kui lamas tema üle, vaid järgneval öhtul. Nii tundsid nad teineteist ainult ühe päeva. Nende sõprus oli ainult päeva vanune, ehkki päev taanduval rindel

sündmuste piire sulatavas leitsakus võib pikk olla. Kui pikk! Elu ja surma vahemaaks paljudele. Otsustavaks terve rahva saatuselegi.

Higirohkelt kiirmarsilt olid maastikupildid jäänud kummalise selgusega ta mällu. Fosforlikku valgust heiaistavad kaljud, männid ja vesi. Just vesi, mille sädeleva pinna all ta tundis jääka raudset tardumust. Pimedat, nagu on suletud haud. Nagu tulise kirjaga kriiskas vee kimmeldus ta teadvusse tõe, et see on temale piiriks. Et sellest veest ei pääse tema üle.

Vesi jäi nende uue viivituspositsiooni taha. Piir jäi tema taha, olles taandumisel talle risti ees. Võib-olla tundus see kõigile nii. Sasski oli rahulolematu ja murelik. Lahingtegevus algas aga enne pimedat tulekut. Heldeke, see oli podisenud, vilistanud ja raksunud kogu aja nende ümber! Vaenlasest irdumine oli ette nähtud öösel. Kui nad suudavad seni ainult vastu pidada! Nad suutsid, aga kui viimased rühmad lähenesid üleikäikudele, olid need eelmiste taandujate poolt purustatud. Nad seisid vee ja vaenlase tankide vahel! Ja Reneed lohistati kaasas kanderamnil.

Ta oli aimanud juba hommikul, et temaga midagi juhtub. Mis või kuidas — ta kartis halvemat kui mürsukildu, mis purustas reie ja külje. Kui ta sai pihta, oli see nagu kergendusekski: et siis niimoodi. Aga see oli halvasti küllalt, sest piir laius nüüd nende ees.

Paremad ujujad laskusid vette ja hakkasid aeglase tõmmetega liikuma. Vee-pind helendas põhjavalgusest, nende pead paistsid kaugelt nagu mustad südamikud märklehel. Siin-seal kalda saavutanud punaarmeeaste hõiked saatsid neid. Sagedamini aga lasud — mööda veepinda kobav automaatrelvade tuli. Mitmed püüdsid ujuda vee all.

Renee kandjate liigutused olid nõutud ja närvilised. Nad võtsid seljast pluusid ja vabastasid jalad, kuid hoidsid veel tugevasti relvi. Keegi nendest ei olnud enesele kindel. Ja — haavatud kaaslane? Üleval puude all kolisesid tankiroomikud.

„K-kaduge vet-t-te!“ kähises kuskil Sassi hää.

Renee huulilt ei tulnud sõnagi. Ta teadis, mis toimus. Ta lohistas ja rullis end ise nõlvakult alla. Seotud jalga takerdus maa külge nagu ankur põhja ning tegi valu, mis aeg-ajalt tuhmistas kõik. Nägu helendava vee kohal, jäi ta lamama. Keegi lahkujatest torkas talle käsigranaadi pih-

ku. Jah, muidugi, valikuid polnud rohkem. Aga kogu ta olemus tõrkus sel hetkel granaadi süütenööri puudutamisest. Ta tahtis elada. Granaat varises ta sõrmede vahelt vette.

Ta hakkas ennast riietest vabastama. Üks püksisäär oli lõhki lõigatud — püksid olid üldse ainult lahtiselt ta ümber —, kuid see ei hõlbustanud ta tegevust palju. Ta oli verekaotusest nõrk. Raskemaks kujunes pluusiga. Ta teadis, et upub mõne meetri ujumise järel, kuid see polnud tähtis. Tähtis oli end veeretada vette, enne kui täägid löödi ta ihu või ta lohistati vängina mööda kaldakühme üles.

Kui ta oli juba vees ja rabeles kalda varjust kaugemale, kerkis Sass ta kõrval. Renee haavatud kehapool oli kangeks tõmbunud, tinana raske, ja kiskus alla. Ta oli neelanud ka hulk vett. Ometi oli ta mõistus veel nii selge, et taipas Sassi kohmakatest liigutustest kaaslase ujujavoimete puudulikkust. Ja ometi oli see Sass, kes tuli talle appi!

Nende teekond üle vee kujunes võitluseks elu ja surma vahel. Renee püüdis sõbrast hoida, nii et ei takistaks selle liigutusi. Nad polnud võimelised rääkima, vist mitte mõtlema. Mõistmatut protesti tekitas Renees ainult seik, et Sass ujus oma suure kiivriga. Ta oli täiesti alasti, kandis ainult kiivrit kuklal ja rätti ümber kaela. Missugune narrus! Missugune ebausk!

Lähtekallas pidi olema nüüd täielikult vaenlase valduses. Vettegi kuulsid nad kuulipildujate raginat ja tankida müra. Kuulid hüppesid ja kiunusid nagu teeks veega kokkupuutumine neile valu. Vesi pörus mürskude plahvatustest, pannes Sassi oigama. See oli niisugune surutud hää, veega segi. Renee kartis kogu aeg, et ta kaaslane saab pihta. Ta kartis ainult Sassi pärast — tema enesega ei saanud ju enam midagi rohkemat juhtuda. Ainult see, et ta vajus siis põhja. Või kandis vool ta sinna, kus ootasid löögivalmis täägid. Pikad ja saledad, otsad ometi nürid, nõudes tugevat lööki tungimaks läbi sisikonna.

Kõik oli ebareaalne ja unenäoliselt ähmane kahe kalda vahel, mille mõlemas pimedas ribas sähvasid tuled. Poisid nende ees surusid relvadega maha vastase aktiivsust. Viimast huvitasid ainult veepeeglit liikuvad täpid.

Kui palju terast, tina ja lõhkeainet läks siiski ühe niisuguse täpi kustutamiseks!

Siis juhtus Reneega midagi üllatuslikku, millele ta polnud ette valmistatud. Ta ei taibanud üldse, mis see oli. Rohetav taevase pleekinud tähtedega löödi äkki puruks, mustaks ja pöörlema. See kukkus ta üle nagu kaas, mis sulgeb karbitäie pimedust. Ta käed vajusid lõdvalt laiali ning teadvus kustus hoobist, mille keegi talle virutas sädemetest piitsaga.

Ta oli sel päeval teist korda haavata saanud.

VEIKKO HALME

NAD LANGESID MEIE EEST

Kui 1941. a. suvel üks reservüksus valmistas siirduma Taavetti „kotist“ sinna kuhugi rindele, jäi ühe kui teise pilk peatuma kahele võõrapäraselt soome keelt kõnelevale noormehel. Kust maakonnast need küll on? küsitleti omavahel meeste juttu kuulates. Kuid peagi selgus seegi mõistatus. Mehed olid eestlased. Tutvusin lähemalt nende „virolastega“ või eestlastega üsna juhuse tujukuse tõttu rindealal.

Olime tulnud raudteel Joutsena raudteestaama ja siit autodega siirdunud Nuijamaale. Kuhu üksusse ja missugusesse löiku sattusime ja kuhu meid viiakse, sellest me siis veel ei teadnud midagi. Saime vaid kohe sinna laande jõudes kustki komandopunkti ükselt käsu põõsastesse peitudes ootama jääda lähemaid määrusi rindeüksusisse paigutamiseks.

Heitsin koos nende kahe eestlasega veidi kõrvalisema laiahaardelise kuuse alla puhkusehetke nautima. Aga . . . kuum päev mängis oma tembu. Uinusime kõik kolm, nii kuidas väsinud matkamehed kunagi rännaku kestel. Kui kaua olime ma-

ganud, sellest polnud mul aimdustki. Aga ärgates oli öhtupoolik kõvasti edenenud, kuna päikesekiired näisid tulevat õige längus läänepoolt. Tõusin jalule ja raputasin raskes unes olevad eestlassõbrad ärkvele. Kui vaatasin oma ümber, tõdesin, et kõik teised olid juba läinud oma teed.

— Kas teisi polegi? Kuhu on läinud? küsis teine eestlane selges soome keeles, eestlaslikult pehmelt hääldades.

— Kes teab neid, kuhu on läinud. Võtku saatan . . . Ei aita muud kui minna küsima sealt telgist, osutasin peaga all nõos nähtavale telgile.

Esinesime telgis olevale leitnandile. Magamise tõttu üksusest maha jäämine andis telgi staabile palju ülemääraseid toimeusi. Välitelefonidel helistamist ja virgatsite jooksmist siia-sinna komandopunktidesse. Jäime ootama meie siirdumist ja siis tegin lähemat tutvust uute relvavendadega.

Nad mõlemad olid pärit Tallinnast. Üks nooruk, nimega Königsman, oli tugevakehaline ja ümbaranäoline poissmees. Teine meestest, Lindsalu, oli saledakehaline ja kitsanäoline. Ta jutustas, et ta naine ja tütar olid jäänud Tallinna, kuid ise olid pagenud Königsmanniga koos kohe, kui venelane ründas linna. Nad olid

26. märtsil toimusid väeosa patrull-suusavõistlused, millest võtsid osa soome ja eesti meeskonnad

JR 47 üksused pealetungil
Kilpeenjõe — puhkuspäus

tulnud võitlema soome vennasrahva rida-
desse. Võib-olla siiski veel pääseks Tal-
linnagi, naise ja tütre juurde! Nii arvas
Lindsalu, ja nähtavasti lootis ka Königs-
mann kodumaale pääsevat. Pealtnäha olid
need karmi saatuse osaliseks saanud ven-
nasrahva noored oma olemuselt leplikud.
Aga kes teadis nende sisemisi mõtteid
sellelgi hetkel? Imetlesin neid. Nad olid
kaotanud oma maa ja kodu, oma naise ja
tütre. Siin nad nüüd olid mu kõrval, val-
mis kannatama sama valu ja kannatusi
nagu me soomlasedki, valmis andma oma
hingegi!

Sel ajal, mil veel võideldi vaherahus
määratud piiri läheduses, oli Königs-
mann JR 47 lõigus igapäevane tuttav. Ta oli
oma püssiga seal vaenlast „küttimas“, ehk-
ki ta oma üksus oli puhkevarus. Mis küll
oli puudutanud tublit Königs-
manni? Aga ega sellepärast keegi teda laitnud. Lasku
aga! Mõõduvad ju mehel päevad niiviisi
lõbusamalt, arvasid üksuse ohvitserid ta
tegevust jälgides. Lindsalu oli oma ette-
võtteis tagasihoidlikum. Ta tegi seda, mida
kästi, tõrkumata. Oli, mis oli. Omal viisil
võitis kumbki JR 47 I pataljoni 3. kom-
panii meeste kaastunde.

Algas rünnakupäev. Võideldes edenedi
Karjala kannasel ristirästi Valkeasaare
suunas. 25. 8. jõuti Heinjoele. Veel enne,

kui uus päev sai korralikult valgeneda,
kohtas Lindsalu oma saatust ägedas hom-
mikuõõ tapluses. Ei täitunudki Lindsalu
lootus kunagi oma koju, Tallinna, pääse-
miseks. Ta sai oma viimse puhkepaiga
Soome võorastevastuvõtlikus mullas. Lind-
salu oli sellega andnud kõik meie ühis-
võitluses.

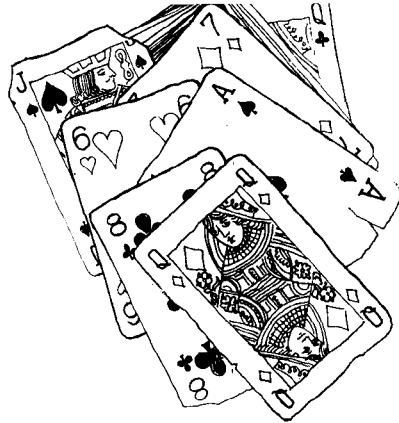
Königs-
mann jäi nüüd ilma oma sõbrast
ja kaaslasest. Ta ei rääkinud midagi. Vaa-
tas ainult niiskete silmadega, nagu tõsine,
kui Lindsalu ära viidi. Selle sündmuse
järel suurenes Königs-
manni fanaatiline
hulljulgus veelgi. Pataljoniülempi märkas
mehe julgust ja määras ta pataljoni la-
hingvirkatsiks.

Kui Karjala kannas oli vallutatud, ase-
tus JR 47 Valkeasaare jaama kaitsele
Rajajõe läänepoolsele teele. Seal leidis ka
Königs-
mann oma elu rännakute sihtkoha.
Olles ühel päeval vaenlase poolt valluta-
tud maa-alal sõjasaaki otsimas, vilksatas
kustki „korohoron“ granaat otse Königs-
mannile pähe . . . Königs-
manni maised
jäänused kätketi Soome mulda. Nii olid
mõlemad meie rügemendis vabatahtlikena
teeninud eestlased andnud oma elu ven-
nasrahva vabaduse kaitseks!

Tõlkinud HO

Soome sõjamälestuste ajakirjast
„Kansa taisteli“.

MILJONITE MÄNG

MAAILM SEISAB tõsisemate sündmuste ees kui kunagi varem. Hallist, relvade suitsu mattunud udust hakkavad kuidagi selguma suure võitluse pea-piirjooned ja lõpptulemus ei seisa enam kaugel.

Selles fanaatilises relvadetormis hävivad suurte maailmarahvaste noorused, hävivad seni maksnud põhimõtted, hävib tihiti julgus homse päeva elamiseks.

Vaeseks ja aadetekehvaks on muutunud suurem osa inimkonda meie ajal.

Kuid meie teame, et ausus ja õiglus pääsevad siiski tänapäevamaailmas mõjule siis, kui neid kaitstakse relv käes.

See käib ka väikeste rahvaste kohta, kes ei taha muud kui ainult rahulikkust iseseisvat elu oma isade maakamara.

Maailma-rahvad on tõusnud üksteise vastu veriseks võitluseks. Kõik ilusad sõnad ja kaunikhõlised deklaratsioonid jäävad abituks tulirelvade ja tankide laviini ees.

Jõud otsustab.

Jõud otsustab ka selle, kellel kord hiljem „on õigus“ ja kellel „seda ei ole“.

See on metsik ja kohutav mäng, mille tulemused kogu maailmale on katastrofaalsed.

Milles seisneb väikerahvaste osa selles hiigelvõitluses?

Oodata ja ainult oodata.

Oodata hetke, mil ka väikene panus osutub teovõimeliseks, otsustavaks teguriks oma rahva vabaduse kättevõitlemisel ja kindlustamisel.

Enneaegsel võitlusesse tormamisel ei ole mõtet.

Mida enam hävivad üksteise vastu võitlevad suurvõimud, seda enam tõuseb väikeste ettevaatlikult säästetud panuste väärtus.

Väikene kaart otsustab mängu siis, kui suured on langenud. Üksiku etturi kaotus ei häiri veel kogemustega maletajat, kuid lõppmängus see on otsustava tähtsusega.

Ja — lõppmäng läheneb.

Iga päevaga võime tunda, kuidas meie jõu koguväärtus kasvab.

1000 meest ei suuda midagi suurte võitluses, kus sõdurite hulka arvestatakse sadade tuhandete ja miljonitega. Kuid 1000 meest on lahinguväljal peremehed, kui miljonid on langenud või kui nad moraalselt on osutunud võitlusvõimetuiks.

Üks niisugune väike üksus võib otsustada kord oma rahva saatuse.

1000 meest ei ole enam 1000 meest, kui nende seljataga seisab julgus võidelda oma kodumaa vabaduse eest. Niisugune jõud kasvab kiiresti kümnekordseks.

Kümme tuhat meest ei ole aga enam kümme tuhat meest, kui nendega liituvad aina uued ja uued kümned tuhanded, kes võitlevad samasuguse eesmärgi saavutamise eest.

Pillajate käes hävivad miljonid kiiresti. Samuti ei otsusta hiigelarvud midagi seal, kus nende vastas seisavad samasugused määratud jõud.

Meil ei ole midagi ilma lähimõeldud põhjusega kaotamise jaoks. Meile on iga mees võitleja oma rahva, oma kodumaa vabaduse ja iseseisvuse eest.

See võitlushetk saabub kindlasti.

Tarvis vaid olla valmis otsustavaks panuseks otsustaval hetkel.

Selle õige momendi leidmisest oleneb ükskord meie rahva õnn, tema elu ja tuleviku.

Rain Rebas

„Üle lahe“ nr. 5 — 1944

KOLM „KODUTE“ NUMBRIT

„Malevlane“ tuli Eesti Büroo poolt Hel-singist, aga ka vabatahtlikud ise polnud mitte päris ilma kirjasõnata. Stensileeritud kujul ajakirjana ilmus vähemalt kaks väljaannet — varasem „Üle lahe“ ja hilisem „Kodutee“. Just sellest viimasest on kolm numbrit alles hoidunud kuskil raamaturiigi alumises regioonis. Need kannavad märtsi, aprilli ja mai kuupäeva 1944. aastast, mis „Koduteele“ oli juba teine aastakäik.

Nähtavasti on kasutada olnud hea trü-kivirv ja ka suhteliselt hea paber, sest need leheküljed pole miskit moodi koltunud. Fooliopoogna vasakus ääres näeb kerget rooste jälgi, kuid need on traadist, millega leheküljed kolmest kohast üksteise külge kinni haagitud. Selged ja puhtad on ka illustratsioonid, peamiselt peal-kirjades, mis vahapaberisse punktide ja kriipsudena sisse vajutatud.

Oma moodi on need leheküljed nagu päevapildid, jäädvustatud hetked tolleaeg-sest mõttemaailmast. Alljärgnevas on kat-sutud seepärast välja noppida mõned ise-loomulikumat lõigud tsitaatide kujul. Suuremalt osalt on kirjutused avaldatud varjunimede või lühendatud nimimärkide all. Kes mida kirjutab, on niikuinii raske välja mõistatada, mistõttu nimimärgid on kõrvale jäetud. Kõnelema hakkab niisiis Soomes võidelnud eesti vabatahtlike ano-nüümne hääl 1944. a. kevadkuudest.

Märtsikuu numbrit juhtkirjas kirjutatakse pealkirja all „Mitmesugused kangelas-ed“:

„Lehes oli lugeda, et Eestis „Roheline kaardivägi“ on jälle asunud aktiivsesse võitlusesse bolshevike vastu nagu suvel 1941. Kuigi „roheline“ eesmärgid on jää-nud samaks — võita Eestile tagasi ajuti-selt kaotatud iseseisvus, toimub see-kord nende tegevus mõnevõrra teisiti, kui kahe ja poole aasta eest. „Roheline kaardivägi“ sõdib nyyd täiesti yksi ja omaette, toetatuna ainult eesti rahva ilu-samatest tulevikulootustest.

Suured väejuhid ja sõjasangarid on ol-nud hiilgavad organisaatorid ja käsualu-se massi ebajumalad. Kuid nende tegude sisu on olnud inimese juhtimine inimese vastu. Mida suurema massi keegi on suutnud viia teisi rahvaid hävitama ja tallama, seda suurem on ta kuulsus.

Õilsaid ja rüütellikke kangelasi, en-nastohverdavaid, õigluse ja tõe eest su-revaid saab olla vaid tollel nõrgemal, kes end meeletult kaitseb tugevama rynnaku vastu.

Ajalooramatuis on rohkeid lehekylgi pyhendatud neile, kes olid tugevad ja võimsad ning tegid hävitustööd yle riikide ja rahvaste, minnes võidult võidule, selja taga jumaldav mass. Kuid nõrge-mast, kelle poolel seisis õigus, kirjuta-takse vähe.

Kas tuleb kord päev, mil tehakse mi-neviku vaatlemises ymberhinnang ja suuri sõdijaid koheldakse inetute kurja-tegijatena? Või peavad nood nimetud, kelle seljataga ei seisa jumaldavaid mil-

Arstikontroll.
Kontrollialune
stm. E. Buschman
langes hiljem
Karjala
kannasel

joneid, jääma ikka kannatavaks, kustu- vaks ja kaduvaks pooleks kõige õigluse, vabadusearmastuse ja lootusetu, meele- heitliku vastupanutahtega.

Ka siis, kui see nii oleks, ei tohi sy- dame teras murduda. Selles sõjas näeb inimsugu syndinud lastest saadik nii- palju õudusi, et ta peab tõusma kirge- dest kainena.“

Need asjalik-kained read ei nõua mingit selgitavat ega vabandavat kommentaari ka täna mitte, rohkem kui 15 aastat hiljem. Kuid nad on elavaks meeldetuletuseks soomepoiste tõekspidamistest ja seisukoh- tadeist nagu need olid. „Kodutee“ mai- numbri juhtkirjas on kevadmeeleoludega kõrvuti kõne all saksa okupatsioonivõimu suhtumine soomepoistesse. Pealkirja all „Kolmas võimalus“ kirjutatakse:

„Saatusrasketel päevadel, kui bolshe- vike pealetungilaine suure hooga lähenes Narvale, löid juhtkirjanikud endile pa- teetiliselt vastu rindu ja küsisid: „kus on nüüd kolmas võimalus?“, visates sa- mal ajal meiegi poole kiviga, nagu olek- sime argpyksidena kodumaa maha jät- nud ja võõrsile põgenenud.

Samal ajal lausus ka punane raadio: „Kolmandat võimalust ei ole. Kas meie või nemad?“

Pikka aega kodumaalt eemal olles on raske arvata, mis nimelt on too kuri „kolmas võimalus“, mille eest eesti rah- vast hoiatatakse arvukates juhtkirjades, kõnedes ja raadiosaadetes. Nähtavasti on see mingi uus poliitiline termin, mida

yksmeelselt hukka mõistavad nii kodu- maa lehed kui ka bolshevike raadiosaat- jad.

Meie oleme sõdurid ja meie asi pole poliitika. Ei või ju ometi arvata, et noor üliõpilane, kes oma stuudiumi katkes- tanud, värske perekonnaisa, kes oma naise ja lapsed kodumaale jätnud, noo- red koolipoisid ja kogu mitmekesine seltskond, kes praegu meie võitlusyksu- se read moodustab, oleks tulnud soome kaljuringastele ja metsakannastele te- gema poliitikat. Ei, sõna poliitika assot- sieerib meile vaid ülekohtust imperia- lismi ja selle teostamist varjavat dema- googiat.

Me oleme sõdurid ja patrioodid ning teame, et teispoole lahte kevadisel kodu- maal talutarede katuse all ja purustatud linnade varemete vahel ei kustu iial usk kolmandasse võimalusse. Selle määrab saatuse õiglus ja ajaloo raudne parata- matus. Kuid tolle kolmandal võimalusel ei ole midagi tegemist suurriikide oma- vahelise arveteõiendamisega. Olgu meid siis kuipalju tahes, see on eesti oma rahva ainus võimalus, mida kodumaa le- hed pyyavad varjata orientatsioonide suitsukatte uinutava võrguga.“

Kirjutus „Tundmatu sõber“ esitab mõ- tisklusi sõjaväes tekkiva ühtehoidmistun- de teemal, mis liidab mehed ligiläheda- seks igapäevases töös ja toimingutes, ka sõja võitlustes, kuid jätab varju ja tead- matuks igähe isikliku eraelu:

„Ma ei tea ta kodupaika. Kyllap see on kusagil vaiksuses maanurgas, mereäär- ses rannikukyl'as või kiiresti kasvanud linnakeses kodumaal. Ma ei tea, kuidas ta on saanud mööda oma varasemad aastad. Ryhkis ta vanemate maalapil kynda-kylvata, kavatses yle võtta nende tööala, või rajas uut suunda tolles para- tamatus võitluses heaalu eest, õppides, kogedes, kaotades ja taas saavutades uusi eeliseid edasi pürgimisel?

Võibolla on ta näinud palju, võidel- nud kuulsatel võitlustannerdel ja rän- nanud yle rinde poolt teelt pyhitud pii- ride. Võibolla tekib ta rahulikesse mä- lestusisises alles siin kahvatu kujutelm sõja tegelikkusest.

Missugustes keskkondades on ta lii- kunud, millised mõjutused on teda vor- minud?

Hõimu- ja relvavennad jäitavad juma- laga, paremal major J. Peiker

Rügemendi meeleluurkester kers. H. Kruusi juhatusel hoolitses tihti hea ajaviite eest

See huvitaks mind, ent praegu on ta sattunud mu teele siin üksuses lihtsalt summana oma minevikust ja olevikust.

Tean: samad põhjused, kaalutlused ja eesmärgid on ta toonud siia poole lahte. Sama pyye vabaduse ja õigluse poole, sama viha ja nõrdimus kodumaa katsumuspäevadelt. Sellest piisab esimeseks yhendavaks seoseks.“

Kuid võõral maal võitleval vabatahtlikul on veel keegi hardalt oodatud ja harva kohale ilmuv sõber — kiri kodumaalt. Meeleoluline kild „Külaline“ aprillinumbriis jutustab:

„Täna tuli külaline. Ta oli kõhna ja kaame näoga ning ysna pleekind ja hall oma välimuselt, ega suutnud luua eeldusi midagi oodata. Temast väljendus matkaraskusi: oli seisnud kaua mitmeis kohtades ja nagu vananenud oma välimuselt; kandis enesel arme ja plekke teekonnalt ning surumusi. Ta näkku olid ametmehed löönud oma templi ja nagu teravate hammastega olid ta huuled suletud, et need midagi ei võiks ytelda ...

See võõras kandis enesega seda ilmet, mida kannab praegu kogu meie kodumaa: halli ja kannatavat, vaesustuvat ja kõigea leppivat, kuid nagu jonnist, et ka halli ja tylpinud näoilme all võib tuskuda syda täis kuuma soojust ja tugevat soovi ligi pääseda paremale ja ilusamale. See kandis eneses õilsat aadet välja pääseda kõigest mustast ja omada vabadust ning õiglust, mida loomuliku mõistuse järgi on antud inimesele koos eluga.

Ta tõi kaasa palju uusi mõtteid. Tõi kaasa nagu suurema elujulguse raskuste ja muremõtete yletamiseks.“

Nüüd pole aga „Kodutee“ numbrid mitte ainult aatelised, ka mitte üksi meeleolulised, vaid oma jagu ruumi on ka satiiril ja huumoril. Kirjatükik „Otsa otsijad“ annab edasi mõned veerud alosas Jaan Pinnari muredest:

„Lugu algas laupäeva õhtul. Astus sisse korrapidaja. — Kes soovib minna kokk-meistrite kursusele, andku nimi yles! hyidis see mees.

Jaan Pinnar tõusis voodiservale. No kuram! Miks mitte sinna minna. See ju pehme ots! Juba trygis poisse ymber

korrapidaja, nii et Jaanil kohe sai hing täis: igale poole nad sunnikud kipuvad! Jää jälle nimekirjast välja. Ta nihutas ennast trygijate vahelt vähehaaval ettepoole ja tema nimi pandi kirja. Ainuke paha asi, et tema nimi seisis ysna lõpus. Ikka oli neid, kes jõudsid temast ette. Kyll oli ta avaldanud soovi pääseda tohtrite kursusele, oli nimi kirjas ka hobusemeeste kursusele minejate hulgas, kuid ikka pääsesid sinna teised mehed. Samuti jäi ta maha ka lähetite kursusele määratuist. See tekitas talle eriti paha-meelt. Olgugi, et lähetiamet ei ole teab mis lustiasi, kuid selles töös kont ikkagi naerab. Sel korral käis ta isegi naaber-kylast päritoleva vänriki jutul, et see ytleks kõrgemal pool mõne sõna tema heaks. Kuid ei tulnud sellest midagi head välja. Vänriki oli niisuguses asjas kaunis ükskõikne ja rääkis temaga yldse nagu mäe otsast. See ajas omakorda hinge täis.“

Nõnda siis juhtub, et Jaan Pinnar tunneb õnne ja rõõmu selle üle, et kokk-meistrite kursust veel tulema juhtus. Asja peab tõsiselt võtma ja ise ikka tagant lükama. Seda nõu on annud talle ka sõbrad Eedi Viil ja Jomm Viriski, kes pole paljaks pannud isiklikku kirja oma isiklikkude soovidega koguni peamajasse läkitada. Et asi oleks igapidi garanteeritud, lükkab Jaan Pinnar korrapidajale veel paki paberossegi hõlma alla, et ta nimi kokk-meistrite kursuse soovisedelil ikka ettepoole tõuseks.

„Lugu lõppes pyhapäeval. Hommiku-poolsed toimingud olid tehtud ja algas vaba aeg. Alokas Pinnar valmistus teos-tama oma „iltaloma“ muretsemise plaa-ni, kui jälle sisse astus korrapidaja. Ta luges ette meeste nimed, kes avaldasid soovi minna kokk-meistrite kursusele — eelmine korrapidaja oli määranud nad pyhapäevaks kartulikoorigaiks . . . Alo-kas Jaan Pinnari nimi seisis tõesti ni-mestiku eesotsas.“

Seoses eesoleva „maihinnousuga“ pööra-takse tähelepanu ka uute imerelvade la-hinguväljale ilmumisele:

„Kipsipilduja oleks uutest relvadest tähtsaim. Kipsipilduja lyhendatud nime-tus on Kspld — kuna see on kergesti hääldatav, siis seetõttu otstarbekam kui relva täielik nimi. Kspld on tehnika vii-mane sõna. Suur taktikaline liikuvus, suur tulekiirus ja momentaanne mõju iseloomustavad uut hävitavat relva.

Ehituselt kspld kujutab 5 sm paksu-sest plekist tehtud paaki, mille küljes on yhel pool seljakoti rihmad, teisel pool 30 HP naftamootor. Seljakoti rihmad on kspld selgavõtmiseks. Naftamootor an-nab vajaliku surve paagis leiduva kip-sisegu väljapritsimiseks paagi teises kyl-jes leiduva vihmaveetoru jämeduse joa-juhi kaudu. Kandja juhib ka nimetatud joajuhti.

Yldiselt tuletab kspld meelde leegi-heitjat. Lahingus kinnitatakse kspld rih-madega mehe selga niikui seljakott. Paak täidetakse kipsiseguga (vett lisatakse 3 jooksvat meetrit).

Arvestades kspld kergest liikuvust ja muid omadusi, kasutatakse seda peami-selt tanki lähitörjena. Vaenuliste tankide ilmumisel kargab kspld kandev mees 4 m sygavusest august yhe hyppega välja ja sooritab hyppe tanki lähedusse, ava-des sealt kipsijoa tankile. Kipsi pritsi-mist jätkab ta seni kuni tank on kaetud 1,5 m paksuse kipsi kihiga ja seega on takistatud meeskonna väljatulek tankist. Kuna kips silmapilkselt tardub, siis muu-tub tank mõne sekundiga liikumatuks kiviks. Umbes kahe nädala pärast tuleb kips maha raiuda, surnuks nälginud meeskond kõrvaldada ja tank ongi ter-velt meie valduses.“

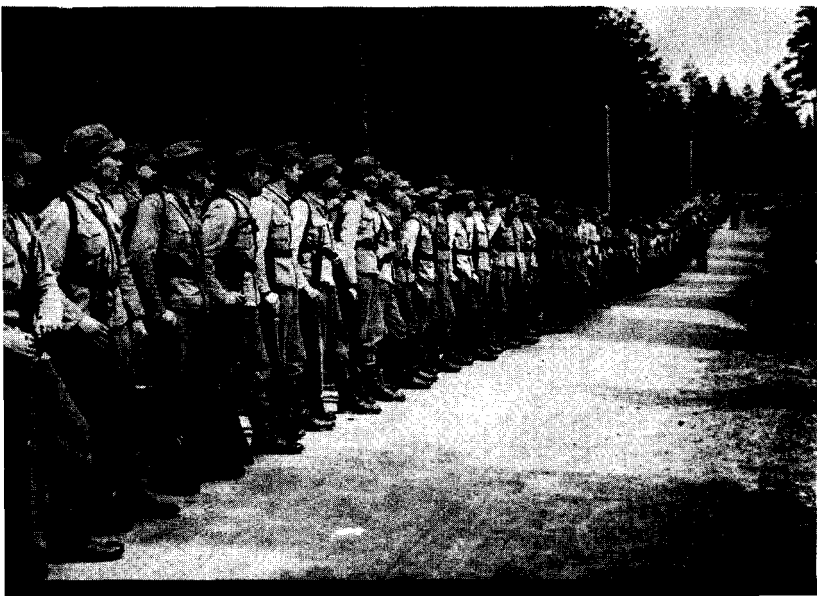
Rikkalikult on „Kodutee“ numbrites kaasas luuletusi, nii soomepoiste endi kat-setavast sulest kui tõlkeid soome luulest. Sama soomepärase y täht ü asemel ja keeleuuenduslikult viimistletud sõnastus on iseloomulik ka värssidele. Lõpetamegi käesoleva montaaži tõlkestroofiga soo-mepoiste poolt tol ajal nii hinnatud V. A. Koskenniemi ühest luuletusest „Mina lau-lan su õhtud tähiseks“:

Mina laulan su õhtud tähiseks,
kuuhõbedat sinu ööise,
mina laulan sull' lõokesed lähiseks
ja hommikud purpurvõisse.

See on nooruslikult pidulik ja ülev, na-gu olid tol ajal „Kodutee“ tegijadki ja nende poolt kirjutatud ajakiri ise.

R. K.

Pikk, pikk oli see eesti noorte meeste rivi, kes rügemendi moodustasid

Read harveneivad . . .

LEITNANT LEMBIT VAHTRE

Leitnant Lembit Vahtre koos nltn. August Kaukes'iga (paremal), kes 18. II 1956 hukkus USA transportlennukil Koreast tagasitulekul

26. märtsil 1962. a. suikus Saksamaal Karlsruhe haiglas igavesele unele leitnant Lembit Vahtre.

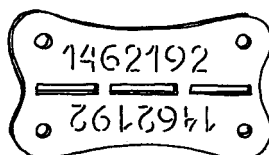
Lembit Vahtre sündis 23. aug. 1921. a. Laiusel, Tartumaal. Ta lõpetas Tartu Poeglaste Gümnaasiumi ja õpetajate Seminari, omandades õpetaja kutse. Tema elutee viis peagi Soome, kus astus vabatahtlikuna Soome armee ridadesse, lõpetas seal ohvitseride kooli ning teenis väenrikuna JR 200 ridades. 1944. a. augustis pöördus koos rügemendiga tagasi kodumaale, et kaitsta kodumaa piire. Sõda paiskas ta edasi Saksamaale ja sealt Belgia sõjavangilaagrisse. Pärast vangilaagrist vabanemist tegutses ta mitmesugustel tööaladel, olles Briti tsoonis YMCA rändsekretär ja sõjaväe-üksuste juures tegev.

Hiljem astus Nürnbergis 4221 Vahikompanii ridadesse, olles seal ohvitserina kuni õnnetu surm ta elutee lõpetas. Ta suri liiklusõnnetusel saadud vigastustesse.

Oma igapäevase teenistuse kõrval võttis ta Saksamaal energiliselt osa seltskondlikust tegevusest, kuuludes EÜSL-i Esinduskogusse ja Keskkomiteesse ning tegutses erilise innuga skautide peres, kus ta 10. okt. 1961 ülendati skautmasteriks.

Leitnant Lembit Vahtre lahkumisega meie ridadest oleme kaotanud ühe sõbra, kohusetruu ja energilise kaasvõitleja, kelle sihiks oli kodumaa vabastamine ja meie noorte koondamine ühiseks suureks rahvuslikult mõtlevaks perekaks.

Puhka rahu, kallid kaasvõitleja, Eesti vabaduse ja au eest!

TERVITUSKÕNE

JR 200 Sõprusühingu koosviibimisel Stokholmi Eesti Majas 3. veebr. 1962 esines tervitava sõnavõtuga kirjanik Valev UIBOPUU, oma-aegne „Malevlase“ toimetaja. Alljärgnevalt avaldame, mis ta ütles:

Koosviibijad! Minu daamid ja härrad! Lehitsesin täna hommikul ühte koltunud mappi. See oli ajaleht „Malevlase“ kompлект — kokku 33 numbrit. See ajaleht oli esimene eesti pagulasleht, kõigi teiste hilisemate eelkäija. Sellega koos meenub, et teie, JR 200 mehed, olete ju esimesed pagulased. Muidugi selles tähenduses, mis sellel sõnal oli tookord.

On üsna suur vahe tolle esimese eesti pagulaslehe ja praeguste vahel. Noilt koltunud lehekülgedelt hoovab nii palju nooruslikku värs্কust ja idealismi, mis praegu asendatud mitmesuguste teiste omadustega. Ja on kindel, et on väga suur vahe nende esimeste pagulaste vahel, kes teatasid end Päämajan Vapaaehtoistoomistoon, võtsid relvad ja läksid Karjala kannasele, ja nende hilisemate ja praeguste pagulaste vahel, kellele kodumaalt eemalviibimine on muutunud permanentseks olukorraks. Tollest esimesest eesti pagulasest ja tema tegudest hõõgus niipalju nooruslikku idealismi, valmisolekut ja teotahet, et kunagi ei sooviks, et need omadused eesti rahvalt otsa lõpeks.

Mäletan, kuidas 1944. a. sügisel Rootsis käisid vaidluslained kõrgelt, kui targalt või rumalalt oli talitatud, ja kes olid vastutavad, et mehed saadeti või läksid lootusetusse võitlusse. Oli palju hukkamõistvaid ja hoiatavaid hääli, kõneldi sellest, mis oleks olnud kasulik. Sigtuna pagulaslaagris, kus see teema oli ka kõne all, kuulas kirjanik Karl Ristikivi hulk aega neid tagantjärele tarkusi ja ütles siis: „Imelik, kui tuleb pöud ja vili ikaldub, nii et sügisel ühtegi tera kotti ei saa, siis ei hakka ometi keegi põllumeest süüdistama, et ta kevadel matiga põllule läks...“ Ja sellega oligi ka selles väikeses ringis taolisel kõnelusel lõpp.

Mina omalt poolt käsitan eesti vabatahtlike väärtuslikumaks panuseks just seda hoiakut kui tõendit ja panti tulevikuks, et eesti rahva noorus esimesel sobival võimalusel, mis peaks ilmema, tulevikuski talitab niisama, nagu teie talita-

site. Piltlikult öeldes, et eesti põllumees kevade tulles ikka ja ikka läheb matiga põllule, olgugi et pöud kord ta viljaväljad põletas.

Otsus ja samm, mille ees iga Soome armees võidelnud eesti vabatahtlik esmalt seisis, tähendab minu meelest veel üht individuaalset valikuorintsiipi, mis kindlasti iseloomustab teid, JR 200 mehed, kui inimest ja teie omapära. See ühesugusest valikukurnast läbikäimine oligi see, mis teil on omavahel ühist, mis teid liidab ja sarnasteks teeb, nii individuaalsed kui te isiksustena muidu oletegi. Soomepoisid, minu meelest selle sõna ühine sisu seisab just selles printsiibis.

Loen „Malevlase“ 10. jaan. numbrist 1944 ühe rindemehe kirjas, kus ta kirjeldab Kannase kaevikutundmusi, kui mehed ühest pealinna lehest lugesisid kuulust, milles üks eestlane otsib endale Helsingis töökohta. Kannaselt tuli „Malevlase“ kaudu järgmine pakkumine: „Meie pataljoni lõigu eeslini jooksukraavis on veel vabu valvuri kohta. Tingimused — tasu 16 smk. päevas, prii korter, küte, valgustus ja toit. Lähemaid andmeid annab Pääkorter Vabatahtlikkude Büroo Helsingis.“

Jah, see valikuprintsiip eeldas nooruslikku idealismi, julgust, seikluslusti, teotahet, aga ka küllaldast intelligentsi ja tervet rida muid psühholoogilisi omadusi. Mitte asjatult ei avaldanud eesti üksused Soome armees elavat kultuurilist isetegevust ning pursuvat intellektuaalset indu kaugele väljapoole oma sõjarelvade tulekaugust. Mäletan näiteks, kui kenttäposti kaudu saabus ühel hommikul „Malevlase“ toimetusse imeõrn ja vormiküps luuletus „Uba öitseb“. Tulemuseks oli tellimiskiri kogu luuletsükli peale värskest Helsingis asutatud ajakirja „Eesti Looming“ jaoks. Autor istub praegu tuntud kirjanikuna, paljude raamatute autorina ja energilise eesti kultuuritegelasena teie keskel. Tema nimi on juhuslikult Raimond Kolk.

Aga see pole ainult üks erandlik näide. Kindlasti tunnete te kõik Ilmar Talvet tema „Juhanson reiseid“, mis jõulude eel ilmus ka soome keeles, Arved Viir-laidu tema suurte dokumentaalromaanide kaudu, luuletajaid Ivar Grünthali, Hannes

Oja ja mõndagi teist nime oma kaasvõitlejate hulgast avaliku elu mitmesuguseilt tegevusväljadelt, või kuulsuse saavutanud kunstnikke nagu Olev Mikiver, Alfred Karu, Harri Laks. Endised Kannase sõdalased on vahetanud sõjarelvade vaimurelva vastu. See on silmapaistvalt suur intellektuaalne energia panus, mis hoovas meile ellu soomepoiste salgalt. See on aga täiesti ootuspärane ja selles pole midagi ime-likku, kui mõtleme sellele valikuprintsiibile, millele eelpool viitasin.

Aga minu meelest on eesti vabatahtlike panusel ja tegevusel Soomes veel üks palju laiemat tähendusega aspekt, mis puudutab mitte midagi vähemat kui Soome ja Eesti suhteid ning vahekordi kõige laiemas mõttes. Eesti vabatahtlike panus Soomes on minu meelest aidanud need viia reaalsele pinnale ning sünnitanud õhkkonna, kus kahe vennasrahva sõprus avaldub väarikana ja vabana ala- või üleväärsuskompleksidest, nagu see tihti maailmas muidu hõimusuhetele saatuseks on saanud. Otsekui tõendina sellest samaväärsuse vahekorra uues valguses on ju meil tänagi au ja õnn näha meie keskel teie armastatud rügemendiülema ja eesti rahva tõelist sõpra nii headel kui pahadel päevadel.

Eesti vabatahtlikud Soomes on aidanud likvideerida müüti mingist rahvaste tä-

nuvõlast üksteisele. Reaalne rahvusvaheline tõde on, et ükski rahvas pole teisele tänu võlgu, sest kui keegi abistab teist, siis abistab ta sellega iseenast. Usun, et selle reaalse suhtumisviisi läbimurre asetab igivana Soome ja Eesti sõpruse ning saatuskaasluse palju siiramatele alustele. Hoolimata, et meie võitlus seekord ei viinud soovitud tulemustele ja meie kodumaa on suure N. Liidu osa, hinnatakse ja mõistetakse Soomes meid praegu paremini kui ehk kunagi enne kogu ajaloo keskel. Ning meie mõistame raskusi ja hädasid, milles Soome praegu viibib, ja sellest tulenevaid realiteete. Ja kui meil on julgust ning jõudu uskuda olukordade lahendamise oma kodumaa suhtes, siis ammugi Soome omasse.

Pagulasloos on palju kaevatud eesti organisatsioonide rohkuse üle. Siin Rootsis olevat neid 181. Ühe organisatsiooni vajadus ja sisemine tarve sõltub ju selle liikmeskonna ühinenimetaajast, ta ideelisest elujõust. Kindlasti on Rootsi 181 eesti organisatsiooni hulgas palju suikujate koon-disi. Viibides täna teie keskel ja mõeldes sellele ideelisele tähendusele, mida teie ühing eeldab, isegi rahvusvahelises mõõtemeis, siis tõstan oma klaasi JR 200 sõprusühingu terviseks, tema eduks ja õnneks!

Üht-teist J.R. 200 Sõprusühingu tegevusest Rootsis

Olgugi, et J.R. 200 Sü. tegevus viimase kahe aasta jooksul on olnud võrdlemisi tagasihoidlik, on ometi üht-teist tehtud omavahelise sideme hoidmiseks.

Siinjuures võiks märkida Soomepoiste Liidu moodustamist, mille vajadusest allakirjutanu esmakordselt mainis „Põhjala Tähistel“ nr. 2, 1957, ja mis nüüd ühingu initsiatiivil on teostunud. Jääb vaid loota, et Liidu juhatuse tegevus ei piirdu ainult mõne üksiku koosolekuga, vaid vastupidi, et need, kellele on usaldatud Liidu juhtimine, näitaksid algatust ja võimet tegutsemiseks.

Ühingu traditsiooniline tegevus on seisnud peamiselt mälestusmedalite ja rügnnamärkide vahendamises, aastapäeva korraldamises ning ajalooliste materjalide

läbitöötamises. Viimast ülesannet on teostanud mag. Jüri Aav Helsingis, keda sama ülesande otstarbel on mitmel korral külastanud R. Kolk ja M. Juhkam. Kavatsuste kohaselt peaks rügn ajaloo keskmise osa, mis käsitleb Soomes viibimise aega, valmima 1963. a. esimestel kuudel, kuna esimene ja viimane osa — „soomepoiste“ liikumise tekkimisest ja hilisemast siirdumisest Eestisse — ootab järjekorda.

Möödunud aastal austas rügn. aastapäeva kokkutulekut oma juuresolekuga kol. E. Kuusela, andes ühingu üle kingitusena plekist sõjaaegse staabi teenäitaja, mille olid Viipuri all läbinud mitmed granaadikillud, tuues koguni ühele mehele surma.

Allakirjutanule on jäänud mulje, et endiste eesti vabatahtlike üsna sagedased

reisid Soome ja seal avalikkuses esine-mine kas oma ameti või organisatsioonide kaudu on põhjustanud taas unustatud en-diste vabatahtlike meenutamist ja koguni mitmel korral ja viisil meelepidamist, mis on ilmnunud ühingu või asjaosalis-tele mälestusesemete üleandmise või aja-kirjanduses äramärgimise kaudu. Ehkki olukorrad Soomes on tihti välispoliitiliselt mõtlemapanevad ja seotud sisepoliitiliste raskustega, näib siiski, et Soome avalik-kusel on teatud määralt julgust meenutada neid, kes kunagi võitlesid nende maa ja rahva vabaduse eest.

Käesolevas lühitulevaates tuleks järje-kordselt ütelda mõni sõna ka „soomepois-te“ ühise ja ühendava ajakirja „Põhjala Tähistel“ kohta, mis vaatamata kaastöö puudusele ja mittetasuvusele on ilmunud alates 1956. aastast käesoleva ajani. Il-ma pikemata on kõigile selge, mida tähen-dab ajakirja olemasolu sidepidajana nii kaasvõitlejate kui ka Soomes olevate sõp-rade vahel ja sellest olenevalt on ka J.R. 200 Sü. koos Toronto Soomepoiste Klubiga selle väljaandmist soojasüdameliselt toe-tanud. Kes aga seda ei ole teinud, on need, kes pole vaevalks võtnud ajakirja omandada või selle eest tasuda, kui see neile koju kätte on saadetud. Loodame, et mainitud asjaolu on johtunud enam aja puudusest ja sellest tulenevast unustusest kui asja ideelisest vaatevinklist, mida on võimalik parandada, kindlustades oma-poolse toetusega ajakirja edaspidine ilmu-mine.

Lõpuks tuleks veel märkida, et J.R. 200 Sü. esimees I. Laan ja allakirjutanu kü-lastasid USA-d ja Kanadat, kus toimus

mitmeid rõõmustavaid kohtamisi relva-vendadega. Eriti südamlük oli see Toron-tos K. Pärnoja avaras kodus, kus M. Juh-kam näitas kogunenud kaaslastele värvi-filmi Malmi kalmistule maetud eesti va-batahtlike haudadest Helsingis. Veel ar-vukam kogunemine sündis Muskoka met-sade rüpes Eesti Skautide Kotkajärve Maailmalaagris, kus oli võimalik kohata rindekaaslast, kelledega viimati oldi koos Soome kaljusel pinnal.

Alljärgnevalt valitud organite koossei-sud:

Soomepoiste Liidu juhatus Stockholmis 1960/61: esimees E. Loosme, abiesimees I. Laan, peasekretär A. Terras, abi A. Kuld-vere, laekur I. Ussisoo.

Soomepoiste Liidu juhatus Stockholmis 1961/62: esimees E. Loosme, abiesimees I. Laan, välissekretär A. Terras, sekretär A. Kuldvere ja laekur I. Ussisoo. Asemik R. Kolk.

J.R. 200 Sõprusühingu juhatus 1960/61: esimees E. Loosme, abiesimees E. Kain, sekretär R. Moora, abi A. Vallas, laekur I. Ussisoo. Asemik V. Anneljas. „Põhjala Tähistel“ toimetajad: R. Kolk ja V. Peko-mäe. Revisjoni komisjon: R. Alberg, A. Kaugesaar ja I. Pörk. Asemik O. Palk.

J.R. 200 Sõprusühingu juhatus 1961/62: esimees I. Laan, abiesimees E. Loosme, sekretär R. Moora, laekur I. Ussisoo, sekr. abi T. Salum. Asemikud A. Vallas ja E. Aasmaa. „Põhjala Tähistel“ toimetajad: R. Kolk ja M. Juhkam. Revisjoni komis-jon: R. Alberg, V. Aasa ja asemik J. Jäät-ma.

Martin Juhkam

Toronto Soomepoiste Klubi tegevusest 1962. a.

Klubi korraline aasta peakoosolek 14. jaan. oli Peetri kiriku väikesesse saali kokku toonud 17 kaasvõitlejat, et teha tagasivaadet möödunud aasta tegevusele ja seada tähiseid eelolevaks aastaks. Ju-hatus 1962. tegevusaastaks kujunes järg-miseks: Esimees V. Siimon, sekretär J. Oja ja kassapidaja E. Raamat. Asemikud: A. Voogjärv ja R. Viinamäe. Rev.-kom.: P. Rabisson, E. Marten ja K. Pärnoja. Koosolekul tehtud tähtsamatest otsustest vääraks mainimist Soomepoiste Klubi ar-ve üleviimine Eesti Ühispanka, vabadus-võitleja Eerik Heine valimine Soomepoiste

Klubi esimeseks auliikmeks, kiituse ja tunnustuse avaldamine E. Milvek'ule väl-jaspool klubi tegevust eeskujulikult läbi-viitud hundulaagrite korraldamise eest ja võimaluste leidmine kol. Eino Kuusela küllakutsumiseks Kanadasse 1963. a. alul. Koosolek lõppes hümniga.

Sõduriõhtu 24. märtsil Eesti Majas toi-mus Abistamiskomitee, Soomepoiste Klubi ja Võitlejate Ühingu ühisüritusena, kus-juures tehnilise osa läbiviimine lasus Soo-meipoiste Klubil.

25. märtsist kuni 1. aprillini korraldati kolme soomepoisist kunstniku kunstinäi-tus Peetri kiriku seltskondlikes ruumes. Esitatud oli A. Karu 25 tööga, E. Milvek 26 tööga ja E. Ruberg 10 tööga. Näituse avas Klubi esimees V. Siimon, J. Oja vaatles humoorikalt kunstnike varasemat kujunemisjärku ja Abel Lee tööde kuns-tilise väljenduse omapära ja selle lahti-mõtestamist. Kahe palaga klaveril esines nauditavalt Asta Waldmann. Näitust kü-lastas üle 300 isiku ja müüdi 16 tööd. Üli-malt õnnestunud üritus rekordilise arvu müüdud töödega.

11. aprillil pühitses soomepoiss-kirjanik Arved VIIRLAI oma neljakümnendat ja 17. aprillil endine J.R. 200 ja praegune Peetri koguduse õpetaja, Oskar PUHM oma viiekümnendat sünnipäeva. Soome-poiste Klubi õnnitles mõlemat juubilare ja andis lugupidamisavaldusena üle sobi-vad kingid.

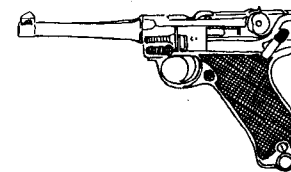
Soomepoiste Klubi Torontos, J.R. 200 Sõprusühing Stockholmis ja J.R. 200 Koon-dis Göteborgis ühistöö tulemusena ilmus aprillis „Põhjala tähistel“ nr. 6.

Skautide Maailmalaagrit ettevalmista-vatel talgutel Muskokas 16. ja 17. juunil aidati kaasa kahekümne mehega. Samuti oldi väljas kümne mehega Toronto selts-kondlike organisatsioonide poolt korralda-tud suvepäevadel 23. ja 24. juunil valgus-tusala korraldajaina J. Pariku ja P. Toom-salu juhtimisel. Suvepäevade peatoimkon-nas töötas kaasa R. Viinamäe.

Muskoka Kotkajärvel 28. juulist kuni 6. augustini toimunud skautide Maa ilma-laagriga oli soomepoistel tihe side ja koos-töö. Skautide „Kotkajärve“ ja „Maa ilma-laagri“, samuti gaidide „Ilmakaare“ laag-rivimplied olid valmistatud soomepoiste va-hendusel ja E. Raamatu lahkel kaasabil tema tööstuses omahinnaga. Laagri kest-vuse vältel realiseeriti 1400-st vimplist 1100. Laagri raames toimus pühapäeval, 5. augustil laagrit külastavate soomepoiste kokkutulek ja pildistamine. Pildistamise momendil oli kohal 27 kaasvõitlejat, nen-dest Martin Juhkam, Gustav Ilves ja Ar-nold Ilves Rootsist, Robert Teene ja Alek-sander Juhkam Ühendriikidest. Kanada keskustest oli peale Torontos elavate kaas-

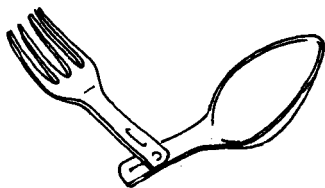
võitlejate kohal veel Endel Ruberg ja Juhan Kivestu Montrealist, Jaan Martin Kinnountist, Sass Peepre Guelphist, Paul Niinemets St. Catharines'ist ja Alfred Haljand Hamiltonist.

Populaarseks muutunud soomepoiste suvepäevad peeti käesoleval aastal 18. ja 19. augustil Torontost ainult 45 miili kau-gusel asuvas Udoras. Soomlastele kuuluv „Cedar Camp“ on „Jõekäär“ vahetu naa-ber ja oma väljaehituselt ja oma eesku-juliku lasketiiruga eriti sobiv meie suve-päevade pidamise kohana, mida tõendas ka erakordselt arvukas osavõtt. Juba va-rakult laupäeva hommikul saabusid esi-mesed autod ja kella kaheteistkümneks, mil toimus suvepäevade avamine lipu heiskamisega, oli arvukalt kaasvõitlejaid kohal. Vahetult sellele järgnevalt algas pi-nev kombineeritud võistlus, milline hõl-mas kolme granaadiheidet täpsusele, paa-risaja meetri jooksu ja laskmist lamades. Täpsus ja aeg luges. Selle võistluse tegid kaasa 39 kaasvõitlejat „Artistic Woodwork Co. Ltd.“ rändkarikale, ja sama võistluse soomepoiste poegadele 9 teise generatsioo-ni esindajat Harald Mangi poolt välja-pandud rändkarikale. Konkurentsitihe-das võistluses vanadele tuli esimeseks ja omandas „Artistic Woodwork Co. Ltd.“ karika E. Milvek 136,9 punktiga, teiseks T. Vellend 125,6 punktiga ja kolmandaks P. Toomsalu 121,3 punktiga. Noortest tuli esimeseks ja sai H. Mangi rändkarika Ka-lev Lokbik 100 punktiga, teiseks Andres Loosberg 87,7 punktiga ja kolmandaks Ju-ho Loosberg 82,5 punktiga. Paralleelselt kombineeritud võistlusele käis kibe silma

ja käeosavuse proovimine suurest ja väi-kesest püstolist, kummastki 5 lasku, jäl-legi H. Mangi poolt välja pandud rändka-rikale. Pikk ajaline vahemaa sõja ja täna-päeva vahel mõjutas ilmselt püstolist lask-mise tulemusi, eriti raske 10,2-kaliibrilise omi, kuna selle „tankitõrje kahuri“ tao-lise relva paugu kartmine oli ilmne, ja tulemused selletõttu nigelad. Paavo Loos-berg võitis võistluse 52 silmaga, samuti oli aga ka Eduard Lepik 52 silma mees,

Kolmandaks jäi K. Pärnoja 50 silmaga. Nigelatele tulemustele vaatamata oli see siiski ülimalt tasavägine võistlus. Järgnevalt läksid kokku maa- ja merevägi käsipallis, millise jõukatsumise maavägi napilt võitis, ja siis oligi aeg nii õhtusse jõudnud, et peale lipu langetamist võis laagri „toitlustusminister“ R. Viinamäe

hakata välja jagama kõrbemaläinud hapukapsasuppi. Kuna suvepäevadele oli kogusummas ilmunud 53 kaasvõitlejat koos perekondadega, siis kogunes õhtuse lõkkestule ümber umbes 160 inimest. Lõkkevanana tegutses R. Moks väga hoogsalt, ja Hilja Viirlaidi koostatud luulepõimiku ettekandmisel olid kaastegevad Viiva Mankin ja Valentina Männik ning E. Marten ja K. Pärnoja. Meremehe mälestusi sõjapäevilt jutustas H. Männik ja hoogsaid sõdurilaule laulis trio, koosseisus U. Mankin, E. Marten ja E. Rämmeld. Ühislaulude saate ja üleva meeleolu eest hoolitses rikkalik pillimeeste kaader — B. Ruhno, M. Reigam, E. Merelaid, E. Nairismägi ja U. Mankin. Peale ettekandeid anti võitjatele välja auhinnad, samuti ergutusauhindu lastele ja kaasvõitlejate abikaasadetele, kes pika päeva jooksul olid Silva Peek'i ja Rita Tiido ning L. Joselini ja E. Merelaidi juhtimisel mitmesugustel aladel silma paistnud. Tegelikku öörahu ei tulnudki, kuna samal õhtusel lõkkel oli hoolsate tulevalvurite visaduse tulemuseks ka hommikukohvi võimalik valmis keeta, millise joomisest kanada haisuelajas „skunks“ ilmselt tahtis osa võtta, kuid veel viimisel minutil sellest lõbust pidi Jüri Pariku vahelesegamise tõttu loobuma. Juba seadsidki elektrimehed kaableid üles, sest pühapäevahommikul vabaõhu jumalateenistusel, kus teenis sotilaspappi O. Puhm, oli koguduse laulusaate eest hoolt kandmas R. Perit, Torontost selleks otstarbeks kohaletoodud tõelise oreliga. Peale harrast ja sügavat muljet ning elamust jätnud jumalateenistust hakkasid autod ükshaaval tagasiteele asuma ja kella viieks õhtul, mil langetati lipp laagri lõpumärgiks, olid veel ainult vähesed suurema vastupidavusvõimega kaasvõitlejad

seda sündmust kaasa elama jäänud. Kaunid ja sisukad suvepäevad olid lõppenud ja lahkumine toimus kindlas usus ja sooviga kohtuda jälle järgmisel aastal.

*

9. septembril toimus maavõistlus käsipallis Soomepoiste Klubi meeskonna ja soomlaste vahel Cedar Campis. Võitsid ülekaalukalt soomepoised 2—0.

*

Langenute mälestusjumalateenistus peeti 30. septembril Peetri kirikus õpetaja O. Puhmi teenimisel. Lipuvalves soomepoised.

*

Mardipäeval, 10. novembril, kogunesid soomepoised E. Raamatu ruumesse, et värskendada vanu mälestusi pudeli õlle juures. Ilmunud oli paarikümne meest, kes veetsid hubaselt mitu mõnusat tundi.

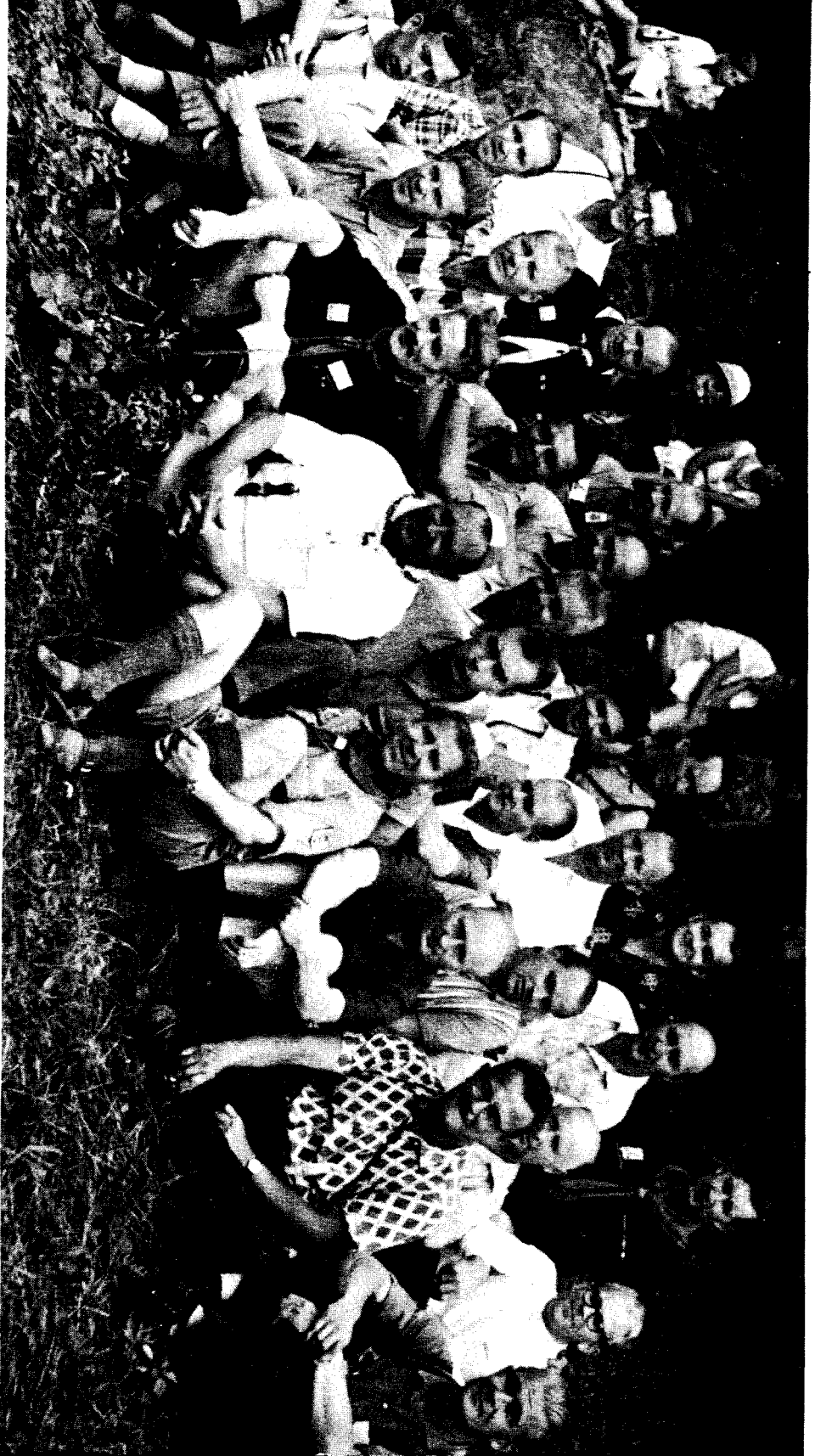
*

Kogu käesoleva aasta tegevust aga läbib punase niidina aktsioon kol. Kuusela Kanadasse küllatulekule majandusliku aluse loomiseks. Kaasvõitlejad on suhtunud üritusse suure mõistmise ja arusaamisega ja ootavad põnevusega „vana“ saabumist, et taas kohtuda paarikümne aastase ajavahemiku järel hoopis teistsugustes tingimustes kui toona. Jooksja asjaajamise raamides on klubi korraldanud veel Soomest sõja mälestusmedalite tellimist, milliste saamine oli takistustega seotud ja millised kol. Kuusela isiklikult kaasa toob. Rootsist telliti Robert Rebase vahendusel seal juba aastaid kasutusel olnud soomepoiste rinnamärke, E. Raamatu lahkkel kaasabil on klubil nüüd oma vimpel ja ümmarguste sünnipäevade puhuks õnnesoovikaart. Loomulikult saame selle saatmisega rõõmu valmistada ainult neile kaasvõitlejatele, kelle sünnipäevad meil teada on.

Voldemar Siimon

ÕIENDUS

Eelmisesse „Põhjala tähist“ numbris (nr. 6) on sattunud eksitav viga. Lk. 25 oleva pildi all tuleb lugeda: Kindral Las-tikainen „targastamas“ eesti üksusi.

Skautide Maailmalaagris kohtusid soomepoisid Rootsi, USA-st ja Kanadast

Joko sä kuolit, kun haiset niin pirusti?